

К. Гандурін.

“ПЕРЕД БУРЕЮ”

Песа в 4-ох дїях.

Цїна 35 центів.

Накладом
“УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ”
Вінніпег, Ман., Канада.

1922.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

К. Гандурін.

ПЕРЕД БУРЕЮ

Песа в 4-ох діях.

Ціна 35 центів.

Накладом
"УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпег, Ман.
1922.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Хома Василевич Волков, секретар союзу ткачів, — о-тверте мужицьке лице, невеличка русява борода, погляд пильний, викриваючий твердість характеру, в суконній куртці, підперезаний жовнірським паском, в чорній суконній шапці — 35 літ віку.

Люба, його жінка, бібліотекар союзу, — 28 літ віку, в темній юбці і ясній бавовняній кафточці.

Кузьма Нікішін, предсідатель союзу, — 45 літ віку, в бавовняній сорочці і проходженім піджаку; кашкет на нім широкий, старий порижівший; присадкуватий і взагалі робить вражінє сильного фізично чоловіка, густа рижа борода, по фаху носильщик полотна.

Стратилат Марфуткін, ткач, старик, в старім злинялім піджаку, штани злинялі і полатані, в чоботях і суконній шапці.

Павло, ткач, 19 літ віку, в синій бавовняній сорочці, дуже проходженій, штани рябіють від безчисленних латок, дуже короткі і в низу обстріпані, в опорках на босу ногу, в шапці, давно втратившій всяку виразну форму і кольор.

Олена Пташкіна, ткачиха, дівчина 20 літ віку, в сірій бавовняній кофті, в темній юбці і чорнім фартушку з перехресними на грудях лентами, на голові чорна лента.

Генадій Іванович Бездушний, властитель фабрик:

ткацької в селі Мокрім і бавовняної на хуторі в Криворозі, — свіжий, цвітучий старик з рожевими щоками, кучерявим білосніжним волосем і клинчастою борідкою; взагалі зовнішність його з претенсіями: відчуває ся стремління бути не то великим аристократом, не то артистом, на нїм біле лїтне одїне, ковнїрчики, рукави із брилянтовими запинками.

Володимир Олексїевич Тїшкін, завідуючий бавовняною фабрикою, — около 40 лїт віку, гладкий, коротко острижене волосє і вуса, в яснїм одїню, в мягкій білій сорочцї, в синїй краватцї і солом'янім капелюсї.

Олександр Миколаєвич Гукасов, директор ткацької фабрики, 38 лїт віку, вигляд має випещений, в гарнїм одїню з сивої англїйської матерїї, на білих мягких пальцях — перстенї, з вусами і з передїленим волосем.

Олексїй Василевич Радостїн, бухгалтер бавовняної фабрики, 45 лїт віку, велика темно-руса борода, говорить басом, нїс викриває пристрасть до алькоголю, в чорнїм піджаку з круглими полами, в ковнїрчику і краватцї.

Сухой, робїтник, хорий, слабо-умний, і передвчасно постарївший ся, — в червонїй дуже приношенїй сорочцї, в полотняних штанах, в опорках, голова покрита обїрваною шапкою з підробленого баранку.

Федюк, робїтник, в засаленїй блюзї і шапцї, 28 лїт віку.

Селянка, молода неповоротлива женщина, в жовтїй хустцї, білій кофтї і рябїй юбцї.

Марфа Пеструхіна, прислуга.

Ерикін, }
Сичев, } майстри.
Колодкін, }

Уповноважені від робітників: 1-ий, 2-ий, 3-ий.

Швайцар.

Хлопчик.

1-ий жовнір.

2-ий жовнір.

1-ий робітник.

2-ий робітник.

Робітники і робітниці.

Дія відбувається в літі в 1917 році, у фабричній місцевості центральної Росії.

ДІЯ ПЕРША.

Ява перша.

Приміщене правління союзу ткачів і бавовняних робітників. Се є велика кімната, в якій попередно був склад. Кімната запущена: стіни поплямлені, глина місцями обвалилась і видно червону цеглу. З лівої сторони двоє вікон; в задній стіні також двоє вікон, між ними напів шкляні двері. З правої сторони двері в кімнату: над дверми напись — бібліотека. В правім заднім вуглі шафа правління; в лівім вуглі зложені одна на другу лавки і табуретки. На фронті, з лівої сторони стіл, коло правої сторони також стіл. Пізний літний вечір. На столах лампи з білими абажурами, світять вони слабенько. Задня часть кімнати напівтемна. Через отворені вікна видно: огонь двох фонарів, які освічують будинок фабрики. Виразнійше видно: великий фабричний комин і вікно машинової кімнати. Під стелею, на задній стіні, висить червоний прапор, на нім напись: “Професійний Союз Ткачів і Бавовняних Робітників”; під написею — емблема: човник і цистерна. Коло стола, з правої сторони сидить Волков. Перед ним, на столі членські картки, розписки, книги і брошури; він пише. З лівої сторони Нікішін; перед ним членські картки і алфаветна книга, в котру він записує імена членів. Коло него стоїть Сухой.

НІКІШІН. Тобі чого, дїду!

СУХОЙ. Та ось висох я, зовсім висох. (Закачує рукави і показує руки.) Ось які, крові нема, тільки сухі кістки.

НІКІШІН. (Переставши писати, дивить ся на Сухого.) Що-ж ти, хорий?

СУХОЙ. (Плаксиво.) Кажу, висох... очи мало що бачуть — висохли... І в середині сохне: З'їм що небудь або води напюсь — палить... (Розгортає на грудях сорочку.) Ось, як висох... як шкелет став... як голодна блощиця, зовсім без крові.

НІКІШІН. А і справді ти висох, дїду.

СУХОЙ. (Зі злостію.) Який я дід!... Я молодий... мені тільки сорок літ.

НІКІШІН. На що-ж ти хорий?

СУХОЙ. Та ось висох я... Чи ти не чуєш, що я кажу? Коло сушильної машини я працюю — засушила вона мене, окаянна... Двайцять вісім літ... так... висохнеш за такий час.

ВОЛКОВ. (Переставши писати.) До шпиталю тобі треба йти, товаришу.

СУХОЙ. На що він мені?... Не піду... Там заріжуть!

НІКІШІН. Хто тебе заріже?

СУХОЙ. Звісно хто: доктори... Скільки вони народа перерізали.

ВОЛКОВ. Чого-ж ти хочеш?

СУХОЙ. Працював — так як в огні горів, а зарібок тільки опорки та штани подерті; умру — навіть на смертну одержу не лишиться.

НІКІШН. Тяжко тобі, що й казати. Але що-ж ми зробимо... не все у наших руках... До шпиталю ми можемо тебе відіслати. Там будуть тебе лічити — то може івилічать.

СУХОЙ. (З плачем, який переходить в писк.) Не хочу я до шпиталю! Ось казали: революція — то ліпше буде... (Зі злостію.) Мені не ліпше! Хазяїнови ліпше, а не мені... У него пика лопнути хоче... шия, як у кабана, товста, жир капає... а у мене і кровинки нема... я все коло машини сохну... а він на возі з гумовими колесами їздить...

Ява друга.

ЛЮБА. (Вийшла з бібліотеки з книжками в руках.) Діду, ми будемо домагатись, щоби тебе на иншу роботу перевели, добре?

СУХОЙ. (Зі злостію.) Я не хочу!... Я хочу своє дістати... Хто наживав для хазяїна багатство? Я наживав... кровю наживав... Відберіть у него що небудь... віддайте мені... Годинник з ланцушком відберіть... він мій... я наживав.

НІКІШН. (Починаючи писати.) Сего не можна, діду.

СУХОЙ. А, не можна!... А сохнути мені можна?... Здохати мені можна? (Плаксиво.) Засох я... палить нутро — сили нема.

ВОЛКОВ. Діду, треба йти до шпиталю або взяти відпустку, — треба відпочивати.

СУХОЙ. Нікуди я не хочу... відберіть годинник... він мій!

НІКІШІН. (Пише.) На що він тобі?

СУХОЙ. Носити буду... Куплю новий піджак... при годиннику буду ходити.

ЛЮБА. Він, видно, божевільний.

ВОЛКОВ. Що-ж... може бути, і мозок у него також висох... Хазяїнови на гроші переробив ся.

НІКІШІН. Годинника відбирати не можна. До шпиталю відіслати можна.

СУХОЙ. Не хочу я до шпиталю, заріжуть...

ЛЮБА. А до села, діду, не хочеш їхати?

СУХОЙ. (Злісно.) Я не дід!... Я молодий... До якого села?... В селі у мене всі умерли... Я один. (Павза.) Чи годинник у того кабана відберете?

НІКІШІН. (Пишучи.) Не можна. Се нісенітниця.

СУХОЙ. (Кричить.) Не можна?... Хіба я сам відберу? Кабан він... Живіт роздуло, як гору — на силу в бричку влазить... шпирну ножем і відберу годинник... сам відберу! (Виходить.)

ВОЛКОВ. Нещасливий чоловік. На що він хорий?

НІКІШІН. (Перевертаючи сторінку книжки.) Хто його знає... Тут много таких. Отроюють ся, певно, в майстернях... Приїде чоловік з села — любо подивитись, а поробив в бавовняній фабриці років зо два і зівяв.

ЛЮБА. Страх... Сей чоловік так як при-вид. Невже-ж ще працює?

НІКІШІН. Видно, що працює. Хорий, хорий, а живіт еше хоче їсти. От і працює поки не умре. (Люба виходить до бібліотеки.)

ВОЛКОВ. Підле жите в Криворожі. Каторга.

НІКІШІН. (Беручись до писаня.) Може еше гірше буде. (Павза.) Тепер менше народа ходить. От як на весні було — біда... покотом ходили. І всі зі скаргами. Скільки ми тих скарг розібрали, без числа. (Чути кроки і кашель.) О, еше хтось іде.

Ява трета.

(Входить Федюк.)

ФЕДЮК. Здравствуйте, товариші. (Витаєть ся з Волковим.) Здравствуй, правильний чоловіче. (Здоровкаєть ся з Нікішіним.)

НІКІШІН. (Перестаючи писати.) Здравствуй, товаришу. Що скажеш?

ФЕДЮК. Сказати то я скажу... Тільки ось не знаю, як почати.

НІКІШІН. (Знова нахилиючись над книгою.) Подумай, розжуй, відтак і начнеш.

ФЕДЮК. Ось що... За царя дуже много поганого на землі розвело ся... неправди. Треба би почистити землю.

НІКІШІН. Ну і що-ж — починай, чисть. Се нікому не заборонено.

ФЕДЮК. Ось хоч би фабриканти. Здало би ся їм хвосту повкорочувати.

НІКІШІН. Вже повкорочували... а дальше побачимо.

ФЕДЮК. Ось на цвинтарі, на купецьких могилах стоять пам'ятники... А за що їм побудували?

НІКІШІН. Звісно, за гроші.

ФЕДЮК. Воно — так. Але за що їм така честь та слава? Каплиці з образами, мармурові хрести, вінки? А над робітником нічого нема. Тички в землю ніхто не встромить; насиплять горбочок — і добре. (Сердито.) Чи се правильно?

НІКІШІН. Досить, товаришу. Пощо мер-

твими журити ся. Там вже справи не поправиш.

ФЕДЮК. Поправиш. Та еще як — найкраще. Понабудувували пам'ятників; ось, мовляв, дивись: не хто будь похоронений, а богач, вельможа бавовняний. (Розмахуючи руками, голосно.) А я взяв та й поздїймав всі ті пам'ятники! Ось, мовляв, вам — викусїть: гроший, мовляв, у вас хоч і много було, а поваги вам тепер нема... З вішалъниками вони би зрівнали ся. І кождей би се розумів і відчував.

НІКІШН. З живими діла много, тут не до мерцїв.

ВОЛКОВ. Що-ж, фабриканти, по вашому, не заслужили пам'ятників?

ФЕДЮК. Та за що-ж їм пам'ятники? Ось наш хазяїн-старик... Хіба він жив? Яку він по собі пам'ять лишив? Як називали при житю: "Микитка вішалъник" — так і тепер звать. А на могілї — каплиця. І в каплицї монах сидить — молить ся. Чи се правильно?

ВОЛКОВ. І тепер молить ся?

ФЕДЮК. І тепер. За душу Микитки-вішалъника розпинаєть ся. (Павза.) Ось що, товариші, ви стоїте впередї народа, у вас сила. При нагодї — може вдасть ся — видайте розпорядженє, щоби усунути пам'ятники. А ми вже у-

сунемо. А потім будемо на їх могили кидати здохлих собак, гадюк наловимо на болоті, та замість вінків... І се буде по заслугам. За життя кров пив, шкіру з робітника дер, ну і почесь тобі по смерті, як розбійникови. Нехай, коли хто перейде мимо могили, то плюне або що небудь інше таке зробить.

НІКІШІН. Товаришу, се не гаразд. У нас роботи много. Нам нема часу сими балачками займатися. Про живих треба думати, а не про мертвих.

ФЕДЮК. Живі не втічуть. А коли тепер все по новому — то і на цвинтарі треба по новому. (Павза.) Так при нагоді не забудьте... Пригадайте сю справу. (До Нікішіна.) До побачення, правильний. (Пращаєть ся з Волковим і виходить.)

ВОЛКОВ. Сердитий чоловік.

НІКІШІН. А хто тут не сердитий? Та як і не розсердити ся. Адже-ж в три погібелі гнули. Писнути ніхто не смів. А писнув — козаки, стражники, станові, калічили народ, на смерть били.

ВОЛКОВ. Ні, російський чоловік не пімстник. Підчас перевороту могли перебити всіх, — і правих, і виноватих. (Шум за дверми.)

НІКІШІН. Знова хтось іде. Ось і працюй тут. Много напрацюєш. (Входить селянка.)

Ява четверта.

(Входить селянка.)

СЕЛЯНКА. (Непевно оглядаючись.) Чи тут робітничий союз?

НІКІШІН. Так, тут. Чого тобі треба?

СЕЛЯНКА. (Плаче.) Батьки... рідні... поміжть ви мені...

НІКІШІН. Та ти не плач, — скажи, в чім річ.

СЕЛЯНКА. Мій чоловік від дому відбив ся.

НІКІШІН. Ми тим не занимаємо ся. Се не наше діло.

СЕЛЯНКА. (Голосить). А чіє-ж се діло? Відбив ся чоловік, пішов від своєї жінки до рекрутки. І днює і ночує у неї... На мене і дивити ся не хоче, наче я і не жінка вже.

НІКІШІН. Не наше се діло. Ти зверни ся до своїх селян.

СЕЛЯНКА. Рекрутку сю, Анїську, вигнати би із села — шлямпу... (Кланяєть ся, хлипаючи.) Поможіть як небудь. Причарувала вона його, видно, окаянна...

НІКІШІН. Ну, добре, нехай зайде. Я з ним поговорю.

СЕЛЯНКА. Уговори ти його. Чому, мовляв, ти, Іване, жінку свою зневажаєш... Чим, мовляв, вона негарна? Уговори, милий.

НІКІШІН. Добре, добре. Скажи, щоби зайшов. Потрібно, мовляв. (Селянка виходить.)

НІКІШІН. (Через якийсь час переставши писати.) Ну, досить. Вистарчить на нині. (Махає рукою.) Рука оніміла як, а? (Позіває.) Ех, і спину не розігнеш... До чого дописав ся... не встанеш. (Виймає годинник.) Одинайцята. Засиділись, одинак. Час до дому. (Встав, розмахуючи рукою.) Дрова колоти лекше, чим писати... пальці так як деревляні стали, і болить у всіх сугавах. (Підійшовши до Волкова, весело.) На но потягни палець — задеревів.

ВОЛКОВ. (Не обертаючись.) Сам потягни.

НІКІШІН. Ти чого на стіну задивив ся? Малюнків на ній нема.

ВОЛКОВ. Задивиш ся — наслухавшись за день таких балачок.

НІКІШІН. Яких?

ВОЛКОВ. А ось таких, як вечірні. Страшно робить ся.

НІКІШІН. Тобі то розумієть ся. Не привик ти до сего після Сибіру. В Сибіру також не солодко, але все таки не так. Тут гірше.

ВОЛКОВ. (Задумчиво.) Я, каже, висох як скелет, а з него жир капає... Так. (Павза.) Ех, взяв би добру порцію динаміту, заложив би його в землю, і — трах! У воздух все.

НІКІШІН. Тепер ні. Чому у воздух? Тепер, можна сказати, світло засяло: все видно, все жите, як на долоні.

ВОЛКОВ, І при тім світлі викрилась яма, котру ми називаємо Росією. Дикість, тьма, злидні на дні сеї ями. (Павза.) А тепер прийшла ненависть. Завалить ся вона їм на голови... Так їм і треба.

НІКІШІН. Що-ж... Сіяли вітер — будуть жати бурю.

Ява пята.

(Входить Люба. В руках несе фляшину з клеєм, ножиці, книжки і ленти білого паперу; вона кладе се все на шафу. Чути стук в двері.)

ВОЛКОВ. Стукають...

НІКІШІН. Ще когось принесло. Не пущу! (Виходить за двері; чути його балачку.) “Пізно, завтра прийдїть. Пізно, кажу”...

ЛЮБА. Що значить пізно? Можна еще годину попрацювати. У мене, до того еще не все закінчено. (Двері відчиняють ся, входить Марфуткін, за ним Павло і Нікішін, двері лишають ся напівотворені; в них несміливо заглядає Олена і не рішившись увійти, лишаєть ся за дверима.)

МАРФУТКІН. (До Нікішіна.) Ти вже впусти нас, сосновий сук. Дуже ми втомились. Сорок верст пішки йшли... ноги підбили. (Шукає очима образа і, не найшовши, хрестить ся, дивлячись на стелю; кланяєть ся Волкову.) Здрастуйте, товариші!

НІКІШІН. Ви звідки? Не тутешні?

МАРФУТКІН. Ні, ні, не тутешні. Ми з Мокрого, ткачі. До вас прийшли... оборони попросити, функції отримати.

ВОЛКОВ. (Усміхаючись, сідає на стіл.) Які функції? Ти, діду, видно, не знаєш, що значить слово: функції?

МАРФУТКІН. (Пошіпуючи борідку.) А й справді так, сосновий сук... не знаю. Чув, хлопці говорять, ну і сказав; для ваги слівце вставив. (Коротка мовчанка, підчас котрої Волков і Нікішін розглядають Марфуткіна і Павла, а ті, в свою чергу, їх.)

МАРФУТКІН. (До Волкова.) Ти хто такий, сосновий сук? Яке твоє становище?

ВОЛКОВ. Секретар союза ткачів і бавовняних робітників.

МАРФУТКІН. О, яке становище... всему діду голова значить. (До Нікішіна.) А твоє, срібний, яке становище?

НІКІШІН. Предсідатель союза. (Павза.) Ти про діло, діду, говори. Пізно, пора спати.

МАРФУТКІН. Аякже, аякже, сосновий сук... про діло треба, про діло. (До Павла.) Пашук, розкажи... ти острійший від мене на язик. Бачиш, як добре вийшло: і предсідатель, і секретар тут... добре склалось діло.

ПАВЛО. (Сумно.) З паперу треба читати. На папері все по порядку записано і підписи є.

МАРФУТКІН. Ну, і читай, читай, сосновий сук... Ось сядемо на лавку, і читай. (До Нікішіна.) Можна взяти лавку?

НІКІШІН. Чому-ж не можна? її нічого не станеть ся, не протреш.

МАРФУТКІН. (Бере з вугла лавку.) На лавці зручнійше. Дуже втомились, підбили ноги. (Сідає.) Сідай, Пашо, сідай, сосновий сук. (Павло сідає.) Діставай грамоту. (Нікішін і Люба сідають.)

ПАВЛО. (Дістає зза пазухи в четверо зложений лист і починає читати.) “В Кривоже, до союза ткачів і бавовняних робітників. Пишуть і посилають ткачі фабрики Бездушного в селі Мокрім. Прийміть нашу скаргу, товариші, допоможіть... Ми слабі, темні сільські люди, просимо вас. В Криворожі вас много, у вас союз є — допоможіть. Просьба наша ось яка. Коли прийшла революція, народ розігнав урядників, стражників та станових, і ми з фабрики декого нагнали, — в тачку значить посадили... Чоловіків з

шість иродів було — майстри та табельщики. За штрафи, за гнилу основу, за доноси і за інші всякі художні діла ми показали їм “кузькіну мати”: нагнали. І пішло знова у нас діло по старому — працюємо. Зібрали ся раз діло обговорити, а Авдотя з Ворончихи вийшла тай почала казати: “Судіть, каже, мене, христіяни, а я повинна вам сказати, що найголовнішого ирода ви не нагнали”. Ткачі питають: хто він такий? А вона каже: “Директор наш; запропастив, каже, він, окаянный, мою голову, запропастив честь мою дівочу”... Тільки Авдотя скінчила, а за нею Марія Присухинська вийшла, Дарія Жукова... І кленуть всі три директора... Обезчестив він їх, насміяв ся над дівчатами. Країна наша темна, ліси та болота кругом, на рід боязливий, особливо дівчата... Терпіли, боялись, щоби з фабрики не прогнали. Рішили ми усунути директора з фабрики: кажемо до него: “забирай ся, мовляв, Олександре Миколаєвичу.” А він на нас... “я, каже, вас... до комісара піду, до самого тимчасового правительства дійду; ви, каже, зі злости мене посуджуєте”. Ми туди, сюди... прислали до села міліцію... “Не маєте, — кажуть, — праґа директора вигонити”. А опісля того він всіх тих, хто на зібраню проти него виступав, і віддалив з роботи... Ось яке наше діло. Товариші, помо-

жись нам — у вас сила. Сей лист підписали: Микола Рябцов, Петро Водянкін”...

ВОЛКОВ. (Перебиваючи.) Чи ви можете се доказати?

МАРФУТКІН. Можемо, сосновий сук... А-якже — задармо народ говорити не буде. Свідки є.

ПАВЛО. Я казав ткачам: киньте його в озеро, — не послухали.

МАРФУТКІН. Ти, сосновий сук, не спіши з озером. І без озера можна... розібрати треба по закону, по правді; покарати завсїгди успіємо.

НІКІШІН. А що, розкриваєть ся, га? От мерзавці!... Де не домірували, де обраховували, де... тьфу ти, анахтеми! Правда, що в озеро їх з каменем на ший.

ВОЛКОВ. (Сердитий, але стараєть ся се закрити.) Де ваші свідки?

МАРФУТКІН. Є, сосновий сук, є. Один свідок з нами. (Оглядаючись.) Олено... де ти? (Підійшовши до дверей.) Йди сюда, йди, кажу. Тут люди добрі, не бій ся.

Ява шеста.

Входить Олена; вона дуже стидаєть ся.)

МАРФУТКІН. Єще один свідок є: Марфа Пеструхіна, прислугою служила в директора

Вона разом з нами йшла в Кривороже, та втомила ся: заночувала в селі Овражнім у своячки. Завтра, сосновий сук, прийде.

ПАВЛО. І свідків не треба. Без свідків видно... Задармо не будуть такого говорити.

ВОЛКОВ. (До Люби.) Неймовірно, не хочеть ся вірити.

ЛЮБА. (До Олени.) Ви, товаришко, в Мокрім жиєте?

ОЛЕНА. Так, в Мокрім.

МАРФУТКІН. (До Люби.) Так, в Мокрім працює. Женщини вибрали її делегаткою. Женщину, кажуть, пішлемо від себе. (До Олени.) А ти, сосновий сук, сїдай, чого стоїш? (Олена сїдає.)

ВОЛКОВ. (Легенько до Олени.) Як ви називаєтесь, товаришко?

ОЛЕНА. Олена Пташкіна.

ВОЛКОВ. То ви, товаришко Олено, свідок?

ОЛЕНА. (Стидливо.) Так.

ВОЛКОВ. Дїло се треба розібрати як найліпше. Тут потрібна щирість, як... ну, як на сповіди. Ви бували на сповіди?

ОЛЕНА. Так, бувала.

МАРФУТКІН. Правильно, сосновий сук... як на сповіди, по правді. Щоби ні, ні... а то таке буває, що баби лишне намелють... Треба правду говорити.

ВОЛКОВ. (До Олени.) Я секретар союзу. (Показує на Нікішіна.) Се предсідатель, познакомтесь. (Олена витаєть ся з Нікішіном.) Скажіть нам, що ви знаєте про се діло, щоби ми знали, що нам робити.

ОЛЕНА. (Застидавшись.) Я розкажу... тільки не знаю як... Се правда... Він негідник... безсовісний чоловік.

ВОЛКОВ. (Легенько.) Говоріть дальше, ми слухаємо.

ОЛЕНА. Прислугою у него була, Марфа. Він посилав її до нас, до дівчат, на фабрику. (Закрила лице руками.) Не можу... Такий стид...

МАРФУТКІН. Говори, Оленко, розкажуй, нічого... таж тут свої. Нічого, сосновий сук.

ВОЛКОВ. (До Люби). Поговори ти, тобі ліпше, Любо. (До Нікішіна і Марфуткіна.) Ходімо товариші в бібліотеку. Олена поговорить з Любою.

МАРФУТКІН. О, добре розсудив. Женщина з женщиною зговорять ся... (До Волкова.) Як ти називаєш ся, сосновий сук?

ВОЛКОВ. Хома.

МАРФУТКІН. А по батькови?

ВОЛКОВ. Василевич. (Виходять в бібліотеку.)

ЛЮБА. (Сідає коло Олени.) Ви схвильовані, товаришко, так?

ОЛЕНА. (Віднимаючи від лица руки.) Так.

ЛЮБА. (Легенько.) Що-ж вас так хвилює? Ви між своїми. Мій чоловік — ткач — працював в Костромі. Я також ткачиха. Ми зрозуміємо. Розкажіть все, не стидаючись. (З натиском.) Головне: чи правда?

ОЛЕНА. Правда.

ЛЮБА. Женщин, заявивших на зборах, він обезчестив?

ОЛЕНА. (Тихо.) Так, се так.

ЛЮБА. І вони сему підчинялись?

ОЛЕНА. Ох, в тім селі така нужда. Села довкола бідні... Пятнайцять рублів на місяць там цілий маєток.

ЛЮБА. (Суворо.) Се дивно. Така рабська покора... Де-ж була гордість в тих женщин?

ОЛЕНА. Гордість? Так... розумієть ся. (Сильно хвилюючись.) Добре вам говорити... Ви... у вас є оборона... є кому заступитись... А ми в Мокрім були безборонні.

ЛЮБА. Як ви хвилюєтесь, товаришко. Що з вами?

ОЛЕНА. (Заплакала.) Я була гордою... Мене віддаляли від роботи... місяцями ходила без роботи.. А ту ще й мама заслабла... я... я не могла.

ЛЮБА. Товаришко, я вас розумію. (Вдивляеть ся в Олену.) Як, невже-ж і ви?

ОЛЕНА. Господи, утопитись би лїпше... утопитись би... ніхто би нічого не знав... І мама моя умерла... Нещасна я, нещасна...

ЛЮБА. (Сердито.) Я убила би його. Ви розумієте? Ви, робітниця, дозволили. Се недопустимо!

ОЛЕНА. (Ридаючи.) Утоплюсь я... не маю я куди тепер йти... не маю...

Ява сема.

(Входить Волков.)

ВОЛКОВ. Любо, ти несправедлива.

ЛЮБА. (Жорстоко.) Се такі раби... (Павза. Олена плаче.) Я не можу з нею говорити.

ВОЛКОВ. (До Олени.) Заспокійтесь, товаришко. Моя жінка нервова, але вона, розумієть ся, не права. (Бере крісло і сїдає.)

ОЛЕНА. (Хлипаючи.) Лїпше би мовчати, мовчати.. Хоч би ніхто не знав...

МАРФУТКІН. (Входячи.) Ай, ай, ай, сосновий сук, плаче. Ну, се не варто, Олено, не варто. Тобі говорять, як на сповіди — не осудять. Тут люди серйозні, не якібудь зубоскали.

ЛЮБА. (Підходячи до Олени.) Простіть мені. Я не права. І ходіть сейчас до нас. Ви втомились, вам треба відпочити, виспатись.

ОЛЕНА. (Хлипаючи). Я не знаю, не знаю. Я чуть жива, так втомилась.

ЛЮБА. (Ласкаво.) Ви, певно, голодні; хочете чаю...

МАРФУТКІН. Йди, Олено... Ми ще посидимо тут, побалакаємо. А ти, йди.

ОЛЕНА. Добре. Я піду. (Встає.)

ЛЮБА. (До Волкова.) А ти, Хомо, також скоро?

ВОЛКОВ. Розумієть ся.

ЛЮБА. До побачення. (Пращаєть ся з Марфуткіном і Павлом і взявши Олену під руку, виходять. Входить Нікішін.)

НІКІШІН. Ну, як, Хомо?

ВОЛКОВ. Все так, як в листі написано, очевидно, правда.

МАРФУТКІН. Правда, сосновий сук.

ВОЛКОВ. (З ненавистю.) Скоти, негідники! Робітник і тепер еще не свідомий всего. Але коли він зрозуміє вас — горе вам!

НІКІШІН. Плакали ми, прийдесть ся і їм поплакати.

МАРФУТКІН. Хомо Василевичу, ти думаєш, не бреше дівка, правду говорить?

ВОЛКОВ. Правду.

ПАВЛО. (До Марфуткіна.) А щож, неправду? Не знаю я, діду Стратилате, чому ти вірити не хочеш.

МАРФУТКІН. (Перебирає бороду.) Так... (Павза.) Тьфу, окаянні! Та-ж не вірить ся... директор наш образований, не майстер-мужик. Коли ми прийшли до него поговорити в сій справі, то такого тумана напустив... “Я, каже, і в Росії вчив ся і за границею вчив ся, два університети кінчив. А ви, каже, до мене з гидотами приходите“.

ПАВЛО. Казав я вам: кинути його в озеро.

МАРФУТКІН. А, йди ти до монахів! Ото причепив ся... в озеро, та в озеро. Тут не в тім діло.

ПАВЛО. (Встаючи, грозить кулаком.) Нас гнетуть, нас душать, з нас тягнуть жили.

МАРФУТКІН. (Перебиваючи.) Та перестань ти, сосновий сук. Перестань, Пашку! (Павза.) Підлоту творив чоловік. На фабриці працюють дечия жінка, дечия сестра, дечия дочка... Моя внучка, Машенька працює... Славна дівчина... синьоока, спритна... як божий метелик. (Встав, кланяючись до пояса Волкову і Нікішину.) Дорогі товариші, допоможіть... допоможіть прогнати негідника.

ВОЛКОВ. Поможемо, діду. Ми збавимо йому апетит. Нас не обманить. Я давно з такими негідниками воюю. В тюрмах сидів за се. (Показує на Нікішіна.) Він також молодець в та-

ких справах; також з тюремного горшка кашу їв... Ми його навчимо.

МАРФУТКІН. Ах, добре справа виходить. (До Павла.) Павле, ось хто наші товариші. Все зроблять. Дай вам боже здоровля, гарні люди. А ткачі то наші як втішать ся.

ПАВЛО. По моему — в озеро... без жадних балачок.

МАРФУТКІН. Прийшло ся і мені, старикови, стрітити ся з добрими людьми. Нема лиха без добра... Ах, сосновий сук, як люди брешуть, як брешуть. Чого тільки вони не говорили про страйкерів: дехто каже: “антихрист їх на землю післав”, інші кажуть “розбійники, різуні — людей ріжуть як овець.”

НІКІШН. Правда, що ти бояв ся йти до Криворожа?

МАРФУТКІН. Бояв ся, сосновий сук, бояв ся. Думало ся всяко... прийти прийдеш, що найдеш — невідомо. І не хотів йти, але ткачі заставили: “йди, кажуть, до Криворожа, до союза — ти вже старий, сивий: йди, кажуть, для поваги”.

ВОЛКОВ. А тепер не боїш ся?

МАРФУТКІН. Не бою ся, сосновий сук. Тільки от образа у вас на стіні нема, нема до чого помолити ся.

ПАВЛО. Дід Стратилат побожний, — без образу жити не може.

МАРФУТКІН. (До Волкова.) Кажуть от, що ви в бога не вірите?

ВОЛКОВ. (Просто.) Не віримо. Я давно перестав вірити, діду, ще майже хлопцем.

МАРФУТКІН. Від думок у тебе така невіра почалась, чи від книжок?

ВОЛКОВ. Від житя, — на жите та на людий надивив ся. (Павза.) Памятаю ще підростком попав в майстерню до богомазів; побачив, як вони образи малюють, і відразу віра так і відпала. Сидять мужики, чоловіків з п'ятнайцять. Курять, на столі фляшка горівки стоїть, миска огірків... То один підійде, смикне келішок, то другий. Пісні співають веселі; так виспівують, що аж танцювати хочеть ся. Тут і купці товар вибирають. Торгують ся з хазяями, лають ся. Один каже: “у святого обличе чорне — не варта вашої ціни”. Другий каже: “носи не добре причеплені, — брак, — дешевше треба віддати”. Одним словом, вийшов я звідтам і не міг більше молити ся перед образом. Від того і почалось...

МАРФУТКІН. (Задумчиво, тереблячи пальцями бороду.) Гм-так...

ВОЛКОВ. Ну, але се опісля, діду. Треба

своє діло скінчити, а відтак і про бога поговоримо.

НІКІШІН. Діло то, Хомо, ясне: У Бездушного в Криворожській фабриці спеціальне замовлене. Треба проголосити страйк.

ВОЛКОВ. Так. Треба викинути директора.

НІКІШІН. Нема чого з ним церемонитись. Треба їх вчити. (До Марфуткіна.) Діло в шапці, діду... Бездушного здавимо... Застановимо фабрику, то і директора не пожалує — нажене. А про бога поговоримо.

МАРФУТКІН. Поговоримо, сосновий сук, поговоримо... (Павза.) Так, кажеш, Бездушного здавимо?

НІКІШІН. Здавимо... Прожене директора.

ПАВЛО. А самого Бездушного хто прожене?

ВОЛКОВ. Дійде черга і до них, товаришу. Проженемо.

ПАВЛО. (Сумно.) Пора би всіх їх у воду!

НІКІШІН. (Весело.) Не у воду, а в фабрику... чи не будете так ласкаві попрацювати?

ПАВЛО. Будуть вони працювати. Дармоїдничати привикли — не відучиш.

НІКІШІН. Нічого... привикнуть. (До Волкова.) Завтра скликаємо правліне, а після завтра страйк, так?

ВОЛКОВ. Так, розумієть ся. Нема чого ждати. (Павза.) Скучна се матерія... Страйкуй не страйкуй, а Бездушних не направиш. (До Павла, з жартом.) Може й справді в озеро їх, га?

ПАВЛО. А то-ж, ждати, дивити ся на них...

ВОЛКОВ. Ех, душно на землі, братя, нема чим дихати.

МАРФУТКІН. Правильно, сосновий сук: душно. Правди нема, а без правди задуха тільки, а не жите.

ВОЛКОВ. Нічого діду. Трудно було почати, кінчити лекше. А може правда і появиться, та ще й до нас загляне.

НІКІШІН. (Встаючи, до Марфуткіна.) Ти, діду, тут ночуй, йти тепер нема куди: пізно. Ось тільки нема що постелити.

МАРФУТКІН. Нічого, добрий чоловіче, нічого. Спасибі. Я і так. Кулак під голову і ляжу... Сон у мене дуже плохий: хоч і на перині положи — не засну... не сон, а одні тільки зітханя.

НІКІШІН. (До Волкова.) Ну, Хомо, йдемо.

ВОЛКОВ. Йдемо. (Стискає руку Марфуткіну.) Прощай, діду. (До Павла.) До побаченя, товаришу!

НІКІШІН. Прощай, старик. Завтра злаго-
димо ваше діло. Підведем добру штучку: ви-

летить ваш Олександр Миколаєвич... Аж зашумить за ним. (Волков і Нікішін виходять.)

МАРФУТКІН. Певно пізно вже, я втомився. Треба чогось трохи з'їсти. (Бере торбу, дістає кусок хліба, огірка і їсть. До Павла.) Їдж... у мене в торбі ще є — вистарчить і для тебе.

ПАВЛО. Не хочу. Нічого мені не треба.

МАРФУТКІН. Чого ти дивишся як сова?

ПАВЛО. (Знехотя.) Нічого, діду Стратилате... так собі.

МАРФУТКІН. А якщо нічого, то й добре. (Хрестить ся.) Слава тобі, господи: перекусив. Тепер спати. (Бере дві лавки, ставить їх одну коло другої: те саме робить і Павло.) Який поганий чоловік... ото вже ирод...

ПАВЛО. (Лягаючи на лаві.) Про кого ти, діду Стратилате?

МАРФУТКІН. Про него, про директора нашого.

ПАВЛО. Казав я вам: киньмо його в озеро.

МАРФУТКІН. (Гасить одну лампу, бере в руки другу, йде здовж стін і розглядає розвішені на стінах оголошення, листки, підходить до задньої стіни, розглядає ручник.) Он як — чоловік намальований. (Запирає двері, кладе на лаву торбу, роззуваєть ся.) Колотнеча... колотнеча йде на землі. Війна, цілі моря крові пролито... царя прогнали... Ех, часи, дні тепер тяжкі... Неспокійним народ зробив

ся... Спішить, так як на пожар біжить... А куди?

ПАВЛО. Значить, треба.

МАРФУТКІН. Видно, правду зачули. Близько вона десь... близенько підійшла... Ось, ось і в руках буде.

ПАВЛО. (Певно і сумно.) І буде. А ти думаєш що ні?

МАРФУТКІН. (Хрестить ся.) Дай, господи... Прийде правда — нове сонечко засяє... Освітить воно всі вугли, всі закутини. Побачуть люди свої діла при світлі — стидно буде... стидно.

(ЗАВІСА.)

ДІЯ ДРУГА.

Ява перша.

Кімната Тішкіна при конторі бавовняної фабрики. В лівій стіні — двоє вікон, напів закриті темносивими фіранками; в правій стіні — двері до кімнати властителя фабрики Бездушного; в задній стіні двері на коридор. З лівої сторони стоїть великий стіл до писання. На столі телефон, багаті прибори до писання, портфелі, купа рахунків. З правої сторони під стіною стоїть м'яка софа; коло задньої стіни така сама софа, коло стола — чотири м'яких крісла. На стінах фотографії в дубових рамах; одні з них представляють зовнішній вид фабрики, другі — внутрішній: майстерні і склади; на виднім місці висить диплома фірми — отримана на виставі — з написом: "За корисну діяльність". З правої сторони в углу вішалка; на ній висить палиця з срібною ручкою в виді дзьоба і круглий солом'яний капелюх. За столом сидить Тішкін. Він, видимо, в добрім настрою: постукуючи з тиха пальцями по столі наспівує арію тореадора з "Кармен". Десята година рано. В конторі тільки почалась робота. Дзвонить телефон. Тішкін бере цівку.

ТІШКІН. Слухаю, Тішкін. Хто? Пан Єрикін? Здрастуйте, пане Єрикін. Що скажете? (Павза, тіснійше притискає цівку телефона до вуха, нахилиючись до стола, стривожено.) Що, що ви кажете? Страйк?... Ну, що за чорт... (Робить неза-

доволену міну, котра, не сходить з його лица підчас цієї балачки.) Аджеж, страйкували вже... здається досить би вже з них... Якого чорта їм треба? Не кажуть? (Встав. Павза.) А щож ви там, панове?... треба підприняти-б кроки. Як-як? Ну, се заріз, заріз... хоч вішай ся. (Сідає знова.) Вся фабрика?... Так таки і не кажуть чому застрайкували?... До союзу предкладають? Чорти-б їх забрали з союзом разом. (Різко.) Прийдіть сюда, панове!... старші майстри... запросіть уповномочених від робітників. Скоро! Не заставляйте ждати. (Кладе цівку, бере знова.) Станція? Двайцять чотири—пять... Генадія Івановича, будьте ласкаві. Просить Тішкін. (Павза.) Добридень, Генадій Івановичу... У фабриці неспокій... страйк. (Павза, з лица видно, що його сварять.) Та причім-же я?... що-ж я зроблю? Робітники й знати нічого не хочуть. Слухаюсь. Добре. (Кладе цівку, зривається з місця, затиснувши кулаки.) Сволоч... підляки! Закопали, закопали мошенники!

Ява друга.

(Входить Радостін.)

РАДОСТІН. Здрастуйте, Володимире Олексієвичу.

ТІШКІН. (Витаєть ся.) Здраствуйте.

РАДОСТІН. (Сідає, виймає шовкову хустинку, сі- кає носа, не кваплючись дістає папіросницю і закурує па- піроску.) Але ви здаєть ся не в гуморі?

ТІШКІН. (Сідаючи.) Який тут може бути гу- мор. Чорт знає, що робить ся! Сї тимчасові правительства, Совіти, Союзи, страйки... у-у чорти-б їх забрали! Всіх би перевішав.

РАДОСТІН. (Апатично.) Ви вже тее-то, за- дуже чогось... чи вщипнув хто?

ТІШКІН. Що там вщипнув... убили, на смерть убили! (Коротка павза.) А ще кажуть: “ми угнетені, ми обиджені”... бідненькі. Розбійни- ки, душогуби!

РАДОСТІН. (Не кваплючись, затягаєть ся папі- роскою.) Ви зовсім не в своїй тарілці.

ТІШКІН. Яка там до чорта тарілка! Ні, ви скажіть, хто обиджений, скажіть. Я повинен получить премію в двацять тисяч за викона- не скорого замовлення; половину замовлення ви- конане, і нараз робітники застрайкували, за- страйкували, сволочі! Бідненькі, несщаснень- кі... у... прокляті! Вони хочуть лінюхувати, а я мушу втрачати заробіток. А еще про братер- ство, про соціалізм говорять.

РАДОСТІН. (Пускаючи дим, то ротом то носом.) От тобі і фунт. Я думав, що ви устроїте п'яти-

ку по отриманню премії. До того ще й коняк в Криворожі є.

ТІШКІН. Пропало, все пропало!... Не виконаємо на час замовлення. (Павза.) Ні, ви скажіть, яке положене: застрайкували у тебе робітники, а ти нічого не можеж з ними зробити... нічого! Бувало зателефонуеш до пристава— той як огнем спалить: нема вже його, голубчика — того страйкера: повезли в повіт блощиць ним кормити.

РАДОСТІН. Я думаю, що те все скоро скінчиться ся. Ось в газетах пишуть, що в Петрограді їм хвоста придушили — тим нещасненьким. Вони щось там задумали, а юнкри їх цапнули, і давай рубати.

ТІШКІН. Дав би то бог. Якеж се жите: фабрикант тепер — не фабрикант, управляючий — не управляючий. Хіба можна так жити? Бувало йдеш через фабрику і всі тобі кланяють ся до пояса; крикнеш: “гей, ти, як називаєш ся?” — як птиці до тебе летять... А тепер і вухом не ведуть.

РАДОСТІН. Що й казати, зле. Ну, та се не на довго. Сами до нас прийдуть, просити будуть, кланяти ся; знова царя поставлять, сами поставлять, як триста літ тому назад поставили.

ТІШКІН. Чорт їх знає... Царя то вже, може і не поставлять. Який там до чорта цар! Сам Вельзевул з ними не справить ся тепер. Я вже, здаєть ся, битий собака, а у себе на фабриці справити ся з ними не можу. І так і сяк підходиш — а вони все вовками дивлять ся.

РАДОСТІН. Побачимо. (Павза.) Сам знає?

ТІШКІН. Знає. Повідомляв по телефону.

РАДОСТІН. Сварив?

ТІШКІН. Сварив. Але що з того, що він сварить? Мені викручувати ся треба. Сам він нічого справі не поможе.

Ява трета.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Майстри прийшли.

РАДОСТІН. (Встає). Ну, я покищо піду... зайду ще. Вечером поїдемо до мене.

ТІШКІН. (Розкладаючи папери.) Побачимо там. (До швайцара сердито.) Чого стоїш? Скажи, щоби увійшли майстри. (Швайцар виходить, виходить і Радостїн. Входять: Єрикін, Сичев і Колодкін.)

ТІШКІН. (Зриваєть ся, витягає шию, бере себе за горло). Ріжте, ріжте, чорти би вас забрали!... відразу, ну!... (Коротка павза.) Ах, понаве, панове, скільки раз говорив я вам, переконував, а у

вас все по старому. Ну, чому вони застрайкували, чому?

ЄРИКІН. Нам невідомо. Єй-богу невідомо.

ТІШКІН. Так, невідомо... (До Колодкіна.)

Пане Колодкін, лаяли ви кого небудь по своїй привычці?

КОЛОДКІН. Ні, не лаяв.

ТІШКІН. Що ви мені говорите... У вас є своя манера лаяти... Як ви її називаєте?

КОЛОДКІН. Злаяти по собачому.

ТІШКІН. Ну, ось, ось... Злаяли кого небудь трох-поверховою лайкою, а в результаті — страйк. Ось вам і “по собачому лаяти”.

КОЛОДКІН. Нікого я не лаяв, Володимире Олексієвичу. Єй богу, не лаяв. Таж я розумію, що тепер не можна.

ТІШКІН. Авжеж, розумієте. Єсли-б розуміли, то не страйкували-б у вас робітники. Пане Єриконе, чи ви не помилились часом та не заїхали кому будь в ухо? Ви дуже до сего привикли, поки служили в Мокрім. Прогнали вас звідтам робітники, ми вас пожалїли, а ви знова за своє.

ЄРИКІН. Що ви, Володимире Олексієвичу... яке там ухо! Тепер самому треба стеречися, щоби робітники часом не потовкли боків. В Мокрім до революції було діло: єсли слів хто не розуміє — ляпнеш легенько.

ТІШКІН. Легенько... зуби вибивали — знаю я.

ЄРИКІН. Ну, се сталось один раз... вибив парубкови зуба. Але і зуб се був слабий. Він ходив до фельшера... гоїв його... опісля вдячний був — не мучили зуби.

ТІШКІН. Ех, Атиля, ви, пане Єрикіне. І на чорта вам бити ся?

ЄРИКІН. Але-ж я тут не бю ся. У мене не дві голові на плечах.

ТІШКІН. Ну, а ви пане Сичев? Між вами і робітниками щось стало ся?

СИЧЕВ. Що ви, Володимире Олексієвичу... на мене ніколи не скаржились робітники.

ТІШКІН. Значить у вас в сушилнї все гаразд?

СИЧЕВ. Гаразд, слава богу.

ТІШКІН. Ну, значить ви чоловік розумний — я знаю. Тільки відносно женщин... ви на се здатні... глядіть... у вас в сушилнї їх много.

СИЧЕВ. (Гладить вуса.) Се діло належить до минувшини... давно зарік ся.

ТІШКІН. Зарік ся, а если не зарік ся. Хто вас знає. Так, значить нікого не сварив, до женщин не чіпляв ся, запотиличниками нікого не годував?

ЄРИКІН. Нічого такого не було. Розуміємо, що тепер не можна, та-ж ми не осли.

ТІШКІН. Чого-ж їм потрібно?

КОЛОДКІН. Питали — кажуть: “страйкуємо після розпорядження правління нашого союзу — там і питайте”.

ТІШКІН. Як? Га? От сволочі! Яка насмішка, яка наруга. (Енергічно дзвонить в телефон.) Стация? Трійцять—двайцять вісім... Союз бавовняних робітників і ткачів? Хто говорить? (Дуже приємно.) О, се ви, горожанине Волков. Вас я і хотів. Тішкін — управляючий фабрикою Бездушного... У нас вийшло непорозуміння з робітниками — не відмовте прислати від правління союзу представника... Робітники з фабрики пропонують звернути ся до правління союзу... Що, що ви кажете, прошу? Вас уповноважили? Дуже прошу вас загостити в контору. Єсли можливо, то сейчас, хазяїн буде. До побачення. (Кладе цівку.)

ЕРИКІН. Ось сей самий Волков працював в Костромі в Кішкіних ткачем. А я служив там старшим майстром. Він задумав не здоровкати ся зі мною... Раз перейшов, не вклонив ся, другий раз — також ні, а я його — за ворота післав.

ТІШКІН. Тепер він вас, чого доброго, пішле за ворота.

ЕРИКІН. Ні, не пішле. Чутки ходять, що

кінець їм приходить. В Петрограді, кажуть, вже покінчено: надокучило гратись в революцію. Кажуть, що всіх тих червоних взяли на цундер.

ТІШКІН. (Сумно.) Навряд... забогато їх наплодилось. І жовніри за ними. Коли-б то бог дав, а то жити не можна, просто хоч лягай та умирай. (Енергічно.) Ось що, панове: обережність в діяльності. Обережність і тактика... розумієте. Не можна все в матір лятись та кулаком. Аджеж, за границею не бють ся. Навіть і у нас не всюди бють ся. Не поводьте ся як юпітери, як попередно. Простійше, лекше треба, незамітно... Діла, розуміють ся, не забувати — вимагати можна, але делікатно. Не треба кричати як поредно: "гей, ти, сукин сину", а на "ви" треба говорити... пане, мовляв, такий-то... Затямте ви все те добре, панове, щоби я вам більше не повторяв.

ЕРИКІН. Розуміємо. Задармо клопочетесь, Володимире Олексієвичу.

ТІШКІН. Головно, відносно революції нічого не меліть. На початку, розуміють ся, вам не будуть вірити — се ясно, але як будете день в день твердити, то хоч трошечки, хоч краплинку, а таки повірять. А се важно. Ми, мовляв, всі в душі соціялісти і революціонери і хазяї,

мовляв, співчувають, а управляючий, мовляв, зовсім скрайний революціонер. Тепер на сій струні можна грати. Страйк нам треба зліквідувати якнайскорше, а то діла фабрики потерплять. А з сего нікому з нас добра не буде.

Ява четверта.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Уповноважені від робітників прийшли.

ТІШКІН. Сейчас прийму. (Швайцар виходить.) Відтак провідників треба підігріти. Декотрому платню прибавте, декотрому дайте ліпшу роботу, декотрого відпустіть на відпочинок, — то вони втихнуть, не будуть дерти горла. Треба панове навчити ся розуміти обставини. Я, також, не з крилами: всюди не поспію.

ЄРИКІН. Не pomoже. Люди без толку: сами своєї користи не розуміють. Тільки й чуеш: я не за себе, а за всіх.

ТІШКІН. Дурні, то дурні, се правда, але чому не попробувати. Треба всі средства випробувати. Ну, панове, закінчено. (Майстри прощають ся.) Скажіть уповноваженим, щоби увійшли. (Майстри виходять.)

Ява пята.

(Входять уповноважені: 1-ий, 2-ий, 3-ий.)

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Здрастуйте.

2-ИЙ УПОВНОВАЖ. (Кланяєть ся, не скидаючи шапки.)

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. (Мовчить.)

ТІШКІН. Сідайте, панове.

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Нічого, постоїмо. Ми зайшли не надовго.

ТІШКІН. Та сідайте-ж. (До 3-го уповноваженого.) Пане Бражкін, сідайте. Поважні люди, корисні робітники... і сідати не хочуть — не гарно. (Уповноважені сідають.) Пострайкувати рішили?

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Що-ж з вами зробиш? Хоч не хочеш та застрайкуєш. З вовками жити по вовчому вिति.

ТІШКІН. Сердитий ви, пане Бражкін, чоловік. А я ось не такий.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Чоловік не птиця: з однаковим пірем не вродить ся.

ТІШКІН. (До 1-го уповноваженого.) Ви здаєть ся недовго працюєте в фабриці.

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Не довго.

2-ИЙ УПОВНОВАЖ. (До Тішкіна.) Володимире Олексієвичу, ліпше відразу приступити до

діла... Чого ви кликали нас, кажіть, нам на зібранє треба йти.

ТІШКІН. (Розсердившись.) Ждїть, коли вас покликали. (Опамятавшись.) Який ви нетерпеливий, справді. Посидїли мінутку та й тікаєте.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Досить, натерпілись. (До Тішкіна.) Ви такі нетерпеливі: сейчас і вибухли, кричати вам хочеть ся, лаяти.

ТІШКІН. Що-ж, адже я також чоловік. І у мене, також, є нерви... (Крадькома.) Чого-ж ви хочете, панове? Скажіть свої домаганя. Я думаю, що ми довго спорити не будемо: договоримо ся.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Зверніть ся до правліня нашого союзу. Там вам скажуть.

ТІШКІН. Се ваша відповідь?

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Так.

ТІШКІН. От сего я ніяк не можу зрозуміти. Аджеж-ж правліне фабрики має до діла з вами; при чім же тут союз?

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Се вже наше діло. Нам так до вподоби.

2-ИЙ УПОВНОВАЖ. Через союз нам ліпше. Всі за одного і один за всіх.

ТІШКІН. Ні, панове, я з тим не годжу ся. Я ваші ідеї знаю. Я також колись боров ся. Книжок прочитав много... І Маркса і Сен-Сімона... всіх соціялістів прочитав... на память знав все.

І сейчас я, може, демократичнійший за многих демократів, але вас не розумію.

З-ИЙ УПОВНОВАЖ. Ми Сен-Сімона не читали. Ми в більшій частині знаємо з досвіду. Самі то ми може і не розберемося — нас можна обдурити, ну а в правління союзу — люди бували. До них з ніякими Сен-Сімоном не підідеши.

ТІШКІН. Досить, панове: кого ми будемо обдурювати. Що-ж то ми в Москві живемо, чи в Петрограді? Наше село називається: “Кривороже”. Яка тут революція? Для чого нам ворожнеча, правління союзу і самий союз? Можна по простому: незадоволені чим небудь — прийдіть до мене; поговоримо — дивись — згодимося. Соціалізм, — боротьбу за нього я сам поважаю. В Москві я сам впереді всіх піду, а тут, в дірі якійсь, смішно, навіть про се говорити.

З-ИЙ УПОВНОВАЖ. Для чого смішно, а для чого ні.

Ява шеста.

(Входить Бездушний. Тішкін встає, уповноважені сидять.)

БЕЗДУШНИЙ. (Знявши шапку, повісив її на вішалці.) Здравствуйте. (Витається з Тішкіном, приплющивши очі дивиться на робітників.)

ТІШКІН. (Попереджаючо.) Уповноважені від робітників.

БЕЗДУШНИЙ. Уповноважені? (Сідає; до уповноважених.) Чого-ж ви хочете, голубчики? Чому ви страйкуєте? (До Тішкіна.) Сідайте, пане Тішкін. (Тішкін сідає.)

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Зверніть ся до правління нашого союзу, там вам скажуть.

БЕЗДУШНИЙ. (Строго.) Я грубіянства слухати не буду — попереджаю; фабрику замкну, жебрати буду, а так говорити з собою не позволяю.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Вам грубіянства ніхто не говорить, я тільки вам раджу.

БЕЗДУШНИЙ. Дякую. Я в порадах не відчуваю потреби. Ви є робітники моєї фабрики — ви страйкуєте — я вас питаю: чого ви хочете? А ви відповідаєте: звертай ся до союзу. Хіба се не грубіянство?

3-ИЙ УПОВНОВАЖЕНИЙ. Ні. Ми пропонуємо вам туди звернути ся, тому що союз — се ми.

БЕЗДУШНИЙ. (Встає.) Дуже жалую, панове, дуже жалую... Ми не розуміємо один другого. Я примушений заперестати сю балачку. (Уповноважені встають.)

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Нас просив прийти сюди пан Тішкін. Ми зробили приемність —

прийшли. Тепер ми, більше не прийдемо, хоч би ви й просили.

ТІШКІН. Генадію Івановичу, я думаю, ми зговоримо ся: залагодимо конфлікт.

БЕЗДУШНИЙ. Ні, ні. Ми побачимо, побачимо. Я сьогодні отримав з Петрограду дуже інтересну телеграму. Сему скоро буде кінець. (Уповноважені виходять.)

ТІШКІН. Генадію Івановичу, ви дуже остро поступили. Таким тоном не можна з ними говорити.

БЕЗДУШНИЙ. Я знаю, що роблю. (Виймає з кишені телеграму.) Ось еще одна телеграма з Москви від президента союзу текстільних промисловців. Пропонують держати твердий курс. Сподіють ся великих змін.

ТІШКІН. Воно, розумієть ся, се добре. Ну, а если ніяких змін не буде? У нас замовлене на два міліони; через місяць кінчаєть ся речинець. Що ми будемо робити, если страйк потягне з тиждень? Не виповнимо на час замовлення.

БЕЗДУШНИЙ. (Машеруючи по кімнаті.) Не виповнимо?

ТІШКІН. Ні, в ніякім разі.

БЕЗДУШНИЙ. Тоді я мушу заплатити пятьсот тисяч за не дотримане контракту. (Сідає.) Ось я вам і скажу, пане Тішкін: чому ви клапали вухами? Я вам довірив діло. Треба було

підприємстві всі кроки для того, щоби не було ніяких непорозумінь з робітниками, підчас невиконання речинцевого замовлення. Всі кроки, розумієте? А у вас страйк. Тепер я сам не знаю, що робити. Пропонують твердий курс, я і рішив поспробувати. (Поважно.) Розуміть ся, я не можу не піддержувати свого престіжу. Се перше всего.

ТІШКІН. Але що-ж я зроблю, Генадію Івановичу? Я не бог. Тепер і бог з фабрикою не справить ся.

БЕЗДУШНИЙ. Се страшно. Сі люди так поведуть ся. Такий задирчивий тон... я не можу переносити, не можу. І се мої, мої робітники. Яку розпусту принесла революція, яку розпусту!

ТІШКІН. (Підлесливо.) Генадію Івановичу, спустіть з тону; не роздражнюйте робітників. Говорити з ними таким тоном, се все одно, що перед мордою бика махати червоною шматою. І з того нічого доброго не вийде.

БЕЗДУШНИЙ. Не можу. Я гордий. Підлабузувати ся до своїх робітників, хоч на хвилину стати рівним з ними, говорити їх мовою — се негідно мене.

ТІШКІН. Але-ж если сего вимагає справа. (Павза.) Я запросив представника союзу. Він сейчас прибуде. Може якраз договоримо ся.

Тільки держіть себе з ним мягко, прихильно.

БЕЗДУШНИЙ. Слухайте, а чи не можна того представника підкупити? Ну, хочби за тисяч п'ять?

ТІШКІН. Ні, се не надаєть ся. Представник союзу — Волков — соціяліст, а соціялісти, як відомо, осли, психопати... Нормальний чоловік, розумієть ся, покористував би ся случаем.

БЕЗДУШНИЙ. А може попробувати?

ТІШКІН. Ні, ні, боже борони — запропасти-те справу. Ще застрілить варіят. Чоловік зі здоровим розумом прийняв би з вдячністю, а соціяліст буде уважати за образу.

БЕЗДУШНИЙ. Се секретар союзу, здаєть ся?

ТІШКІН. Так, секретар.

БЕЗДУШНИЙ. Міг би цілий маєток собі нажити. В Криворожу десять фабрик. На кожній можна устроїти один-два страйки і брати величезні суми за їх ліквідацію.

ТІШКІН. Розумієть ся. Порядний чоловік так і зробив би... А хіба-ж се люди — виродки.

Ява сема.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Прийшли представники від союзу ткачів і бавовняних робітників.

БЕЗДУШНИЙ. Нехай увійдуть. (Швайцар виходить.)

ТІШКІН. Генадію Івановичу, говоріть злегенька. Позвольте мені... Я вмію з ними говорити.

БЕЗДУШНИЙ. Добре, я повздержусь від балачки, повздержусь. (Робить поважну позу; Тішкін робить вид, будьто розбирає папери. Входять: Волков, Марфуткін і Павло; мовчки здоровкають ся.)

ТІШКІН. (Встає, до Волкова.) Позвольте вас познакомити: Генадій Іванович Бездушний — секретар союзу — пан Волков.

БЕЗДУШНИЙ. Дуже приємно. (Показуючи на крісло.) Прошу. (Всі сідають.)

ТІШКІН. (До Марфуткіна.) Ви також від союзу?

МАРФУТКІН. Я, сосновий сук, з Мокрого — післанцем від ткачів.

БЕЗДУШНИЙ. (До Марфуткіна.) Я тебе знаю, діду.. Ти вже дуже давно працюєш у мене в Мокрому.

МАРФУТКІН. Чому-ж би і не знати? І я тебе, сосновий сук, знаю. Бувало ти з батьком приїздив до фабрики еше хлопчиком, а я вже тоді працював в Мокрім. Фабрика тоді ще тільки починалась; богацтва не було ще великого... За малиною, за оріхами посилали нас до ліса. Оріхи збирав для тебе.

БЕЗДУШНИЙ. Так, так. Ти у мене добрий робітник. Я тебе записав до списку працюючих у мене поперх 25 літ. Не памятаю, як записав... назвиска твого не знаю... Але записав тебе по прикметах. Буду старати ся о медаль за довголітну працю — тобі медаль вистараюсь.

ПАВЛО. Тепер медалі вийшли з моди.

БЕЗДУШНИЙ. Але я не розумію, чому ти тут. Не вже-ж і ти проти мене?

МАРФУТКІН. Чому проти тебе... ні, сосновий сук. Я проти неправди. Ткачі післали: йди кажуть, старай ся, Стратилате.

ТІШКІН. Будьте так добрі, поясніть нам, чому з вами сей старик?... (Показує на Павла.) І ось сей молодий чоловік?

ВОЛКОВ. Я вам скажу, чого ми хочемо. Тоді все буде ясно.

ТІШКІН. (Злегенька кланяючись.) Зробіте нам прислугу.

ВОЛКОВ. Союз ткачів і бавовняних робітників домагаєть ся видаленя зі служби директора фабрики Гукасова. Се домагане поставили самі робітники фабрики. * Ми се домагане піддержуємо. В особі сих моїх товаришів ви бачите представників від робітників ткацької фабрики в Мокрім.

ТІШКІН. (Обурившись.) Позвольте, ви так не можете! Непорозуміне виникло в Мокрім, а ви устроїли страйк тут.

ВОЛКОВ. Як бачите: можемо!

ТІШКІН. В Мокрім і страйкуйте! Гукасовів хвіст застряг, а ви заставляєте мене витягати. Се справедливо?

ВОЛКОВ. Ми маємо до діла з фірмою. До фірми належить і та і друга фабрика. В Мокрім робітники слабкі, незорганізовані і, розуміється, нічого не могли зробити. Гукасов навіть віддалив тих від роботи, що обвинувачували його. Вони звернулися за помічю до нас. Устроюючи тут страйк, ми сим їм помагаємо.

ТІШКІН. Винен Гукасов, а відповідати має Тішкін — льогіка.

ВОЛКОВ. Проти вас ми нічого не маємо, пане Тішкін.

БЕЗДУШНИЙ. Позвольте, панове, треба мати причину, щоби домагатись віддалення директора. Адже-ж се дуже відвічальне становище.

ВОЛКОВ. Ми маємо такі причини.

БЕЗДУШНИЙ. Не знаю... нічого не розумію. Домагатись віддалення від служби Олександра Миколаєвича Гукасова... дико.

МАРФУТКІН. (До Бездушного.) Ти, сосновий сук, гляди — не помили ся. Ти довір козлови

стеречи огород... Твій Гукасов — ягідка, як видно, гірка як полин.

БЕЗДУШНИЙ. Але-ж се найкультурнійший чоловік, Європейець; скінчив женеvський університет.

МАРФУТКІН. Знаємо ми, знаємо, що скінчив. Сами дивуємо ся, сосновий сук.

ПАВЛО. Скотина він безрога, падлюка.

БЕЗДУШНИЙ. (До Павла, остро.) Ви, молодий чоловіче, не забувайте з ким ви говорите?

ПАВЛО. Звісно з ким, з Бездушним.

БЕЗДУШНИЙ. Тепер я розумію в чім річ. В Мокрім видумали на него наклеп, будьто він спокусував робітниць... (Смієть ся.) Найдурнійша штука. (До Волкова.) Невжеж ви сему повірили?

ВОЛКОВ. (Твердим голосом.) Ми сему не хотіли вірити, але факти і докази, наведені нашими товаришами з Мокрого, заставили нас повірити.

БЕЗДУШНИЙ. Чоловік прийтий в найліпших московських кругах, оженений з гарною, молодою панною — і така річ... неправдоподібною. Неймовірно і психольогічно, і фізіольогічно.

ВОЛКОВ. У нас є факти.

ТІШКІН. (Слухаючи з зацікавленем.) Генадію Івановичу, я думаю, що треба познакомити ся з тими фактами.

БЕЗДУШНИЙ. (Високомірно.) Знакомтесь, єсли бажаєте. Я не хочу. Гукасов оженений з своячкою моєї жінки. Він дуже порядний чоловік і гарного роду: син фабриканта... правда, обанкротившого ся. Се обвинувачене я уважаю образою для себе і для своєї сімї.

ТІШКІН. Генадію Івановичу, так ось і треба вияснити, бо як би там небуло — його обвинувачують. Треба, поставити справу ясно, показати всім: дивіть ся, мовляв, яку чистоту заплямили.

МАРФУТКІН. (До Тішкіна.) Діло, сосновий сук, діло кажеш. За ухо та на сонце треба: не гріши.

ВОЛКОВ. (Встає.) Нам, здаєть ся нема що тут робити. Не розумію, чому запрошували!

ТІШКІН. (Поспішно.) Що ви, що ви... Ми до річи єще навіть і не говорили.

ВОЛКОВ. Але пан Бездушний, здаєть ся, не хоче нас слухати.

ТІШКІН. Генедій Іванович просто проговорив ся. (До Бездушного.) Чи не так?

БЕЗДУШНИЙ. Не зовсім проговорив ся. Я, знаєте, гордий. Мене чуть не вся ділова Росія знає. У мене в Москві при домі є музей Ще й який музей. Оцінений на два міліони. В нім є такі річи, яких не знайдеш у всіх музеях

світа. Є два пуляresi обшиті людською шкірою: одна шкірою білого, друга шкірою негра.

МАРФУТКІН. Тьфу... Чи невжеж людською шкірою?

БЕЗДУШНИЙ. Людською, діду.

МАРФУТКІН. Та на них певно і дивитись страшно, сосновий сук? Якже се, здерли з чоловіка шкіру і пуляresi обшили?

БЕЗДУШНИЙ. Сего я вже не знаю. Знаю тільки, що старший син купив їх в Парижі в Американця.

ТІШКІН. (До Волкова.) Се у него любий коник: раз вже сів на него, не скоро злізе. (До Бездушного.) Генадію Івановичу, музей у вас знаменитий — се правда, але у нас ділова балачка. Треба її кінчати.

БЕЗДУШНИЙ. Так, так, розумієть ся. Але я протестую, як горожанин републики, протестую.

ВОЛКОВ. Вас ні в чім не оскаржують. Я не знаю, до кого ваш протест відносить ся.

БЕЗДУШНИЙ. Попробували-б ви мене в чім небудь оскаржити.

МАРФУТКІН. А от і тебе можна оскаржити, сосновий сук. Ох, ще й як можна. За молоду роспусником був. Ходило, ходило про тебе чуток всяких — ходило, ходило.

БЕЗДУШНИЙ. Мовчи діду.

МАРФУТКІН. Не мовчить ся. Такий час прийшов. Ціле жите мовчав — то хоч на старість треба поговорити.

БЕЗДУШНИЙ. Ну, мені простимо. Та-ж я мужик; навіть гімназії не скінчив; коло дітей тільки навчив ся дечого.

ТІШКІН. Панове, говоріть до справи.

МАРФУТКІН. Бувало до вас не було доступу. Навіть близько до себе не допускали. Ну, а тепер от як повернуло ся: хочеш не хочеш а вуркочи з нами, вуркочи.

ТІШКІН. (До Волкова, офіційальним тоном.) І так, ви домагаєтесь від фірми “Бездушний і Сини” віддаленя директора ткацької фабрики Олександра Миколаєвича Гукасова?

ВОЛКОВ. Я вже говорив.

ТІШКІН. (Офіційально.) По вашим даним, пан Гукасов вів себе нечесно у відношеню до робітниць?

БЕЗДУШНИЙ. Гм... дані...

ВОЛКОВ. Я вже говорив.

БЕЗДУШНИЙ. (Поважно.) Можете повторити еще раз, молодий чоловіче.

ВОЛКОВ. (Внутрі схвильований, але говорить здержано.) Ну, ви... не забувайтесь!

МАРФУТКІН. (До Бездушного.) Ти, сосновий сук, забудь минувше... Забудь, що ти фабрикант, а ми робітники. Тепер всі рівні... люди,

значить... люди на двох ногах і з двома руками.

ПАВЛО. А вжеж — казали вони що забудуть...

ТІШКІН. (Розсердившись.) Генадій Іванович, так ділових балачок не ведець ся. Я також піду. Піду за ворота і кінець.

БЕЗДУШНИЙ. (Встаючи.) Ну, ну, ну... Я жалую, я перепрошаю. Та-ж я, так собі, мої діла ведуть, головним робом, син та пан Тішкін. (Йде в свій кабінет.) Я пораджу ся по телефону з жінкою. Бо справа сімейна, відносить ся до сімейної чести. А ви собі тут сами, сами. (Пішов в свій кабінет.)

ТІШКІН. Даруйте, він вже старий: окостинів, если можна так висловити ся, в старих поняттях.

ВОЛКОВ. Що він хорий на розум, чи що?

ТІШКІН. Манія величності.

МАРФУТКІН. Як тяжко чоловікови себе переломити?

ПАВЛО. Пожди, діду Стратилате, переломлять їх. Зігнуть їм спини: задуже вже вони у них прості.

ТІШКІН. Так, панове, ми тепер можемо говорити до справи.

БЕЗДУШНИЙ. (З свого кабінету.) Перепрошаю, панове: Володимире Олексієвичу, моя жінка просить вас до телефону.

ТІШКІН. (До Волкова.) Перепрошаю, я сейчас. (Виходить до кабінету Бездушного.)

ВОЛКОВ. (До Марфуткіна.) Ну, якже, діду, не втомився від розговорів?

МАРФУТКІН. Нічого, сосновий сук, не втомився, — говорити не жито молотити. Дуже цікаво: Марфуткін з хазяїном говорить. Та ще й як: свічки йому ставить. В Мокрім ткачам буду розказувати — нехай послухають.

ВОЛКОВ. А я діду втомився. Говориш з ними і сам себе питаєш: чому? Один — ідіот, другий крутій, яких рідко. Нині ми їм хвосту придушимо, а завтра вони знова своїї.

ПАВЛО. Розуміється, своїї. Вовк завжди буде вовком.

МАРФУТКІН. А може, відчують, якщо частійше натискати.

ВОЛКОВ. Ні діду, не відчують.

МАРФУТКІН. Ну і щож робити, сосновий сук?

ВОЛКОВ. Що? Проч з ними! Нехай очистять місце для тих, хто сильніший.

МАРФУТКІН. А хто-ж сильніший, сосновий сук?

ВОЛКОВ. І ти до сего часу не зрозумів? Ех, ти, діду, діду. Ми сильніші! Я, ти, він!... ті, що працюють.

Ява осьма.

(Входить Тішкін.)

ТІШКІН. (До Волкова.) Ще раз перепрошую. (Сідає.) Позавчера я був на мітингу. (Наклоняючись до Волкова.) Чув вашу промову. Знаменита промова. І настрої величезний і льогіка... знаменита льогіка — зелізо. Ви талановитий бесідник.

ВОЛКОВ. Позавчера я на ніякім мітингу не був і взагалі в той день ніяких промов не виголошував.

ТІШКІН. (Мимоволі застидавшись.) Так, ну... я, значить, помилив ся. Хто-ж се міг бути?

ВОЛКОВ. Мені здаєть ся, що ми еще не скінчили. Мені вже обридло тут сидіти, та й часу у мене мало.

ТІШКІН. Сейчас, сейчас. Увійде Генадій Іванович, і ми закінчимо. Ми ухвалили опрєдлене рішенє.

Ява девята.

(Входить Бездушний.)

БЕЗДУШНИЙ. (Сідаючи.) Ну... я переговорив зі своїми і взагалі обдумав діло. Розумі-

еть ся, я стою на старій позиції. Ваші обвинувачування за серйозні не уважаємо. Я думаю, що правліне союза введено в блуд. Зрештою тут є спроба шантажу — правда, невдачного — зі сторони одної чи двох спритних робітниць...

ВОЛКОВ. (Зриваючись з місця.) Як ви смієте? Ви і ваші помічники робили підлости у відношенню до робітників... і ви називаєте робітників шантажистами за те, що вони протестують? Ви негідник!

ПАВЛО. (Також зірвавшись, розмахуючи руками.) Досить. Чорти ви. У воду вас всіх!

ВОЛКОВ. (Беручи за руку злякавшого ся Марфуткіна.) Ходімо звідси, діду! Ми знова зустрінемо ся з ними, але ми прийдемо вже не для переговорів. (Виходять.)

ТІШКІН. (Зірвавшись з місця, бігає по кімнаті, вхопившись за голову.) Що ви зробили? До чорта все: замовлене, моя премія!

БЕЗДУШНИЙ. Психопати! Ні, у мене тепер вся надія на події в Петрограді.

ТІШКІН. Не виконаємо на час замовлення!

БЕЗДУШНИЙ. Нехай. Жебраком буду, а не позволю тому — як його, ну пройдисвітови — доплати себе в болото.

ТІШКІН. За що я мучусь тут? За що? Мої підчинені — є ідіоти. Хазяїн зовсім не діловий

чоловік. Ходять, говорять і ждуть спасеня від подій в Петроградї... А чорт з тими подїями!... Ми не можемо видержати страйку, не можемо, не можемо... У мене вилетить з кишені премія, у вас вилетить мільон чистих.

БЕЗДУШНИЙ. Гм... ще й пятьсот тисяч за невиконане на час замовлення.

ТІШКІН. Ні, скінчено. Я не можу служити, при таких условинах, не можу. Йду до дому. Проголошую страйк. (Підходить до вішалки і бере капелюх.)

БЕЗДУШНИЙ. (Підходить до Тішкіна і бере його за стан.) Ну, ну, ну. Працюйте, працюйте. (Садить його за стіл.) Я вам не буду перешкаджати. Я поїду до дому.

ТІШКІН. (Сидить якийсь час мовчки.) Працюйте, коли діло спорчено. (Павза.) Пишіть до Гукасова записку.

БЕЗДУШНИЙ. Пощо се?

ТІШКІН. Пишіть, або я все покину.

БЕЗДУШНИЙ. (Відриває листок від лежачого на столі бльок-нота.) Що-ж писати?

ТІШКІН. (Диктує.) “Прошу вас, по отриманню сего листа, негайно прибути в Кривороже. Приїхавши, явитись в контору бавовняної фабрики до управляючого Володимира Олексєвича Тішкіна”. (Дзвонить.)

БЕЗДУШНИЙ. Явно недопустимий тон. Гукасов не канцелярист і не майстровий. (Входить швайцар.)

ТІШКІН. (До швайцара.) Скажи шоферови, щоби приготував автомобіль. Їхати в Мокре за Гукасовим... Скоро! (Швайцар виходить.) Тепер пишть листа в правліне союзу бавовняних робітників і ткачів.

БЕЗДУШНИЙ. Ну, ні. Сего я не зроблю.

ТІШКІН. А замовлене, а невиконане контракту?

БЕЗДУШНИЙ. Що-ж я буду писати?

ТІШКІН. Подумайте! Говорити — то ви дуже добре говорили.

БЕЗДУШНИЙ. Без різкостей, прошу. Не забувайте.

ТІШКІН. Пишть: “Високоповажані пани, члени правління союзу бавовняних робітників і ткачів. Я дуже жалую, що допустив ся такого нетактичного вислову, в присутности члена правління горожанина Волкова, підчас обговорювання питання про віддалене зі служби директора ткацької фабрики Гукасова. Я з охотою перепрашаю і беру свої слова назад”.

БЕЗДУШНИЙ. (Перестаючи писати.) Ну, ні, красно дякую...

ТІШКІН. (Настійчиво.) Пишть: “в інтересах робітників... (Подумавши.) І цілого краю і вели-

---

кої російської революції... вважаю за необхідне
прийти до порозуміння і тому”...

БЕЗДУШНИЙ. Яку дурницю пишу... Ось
підлі часи!

(ЗАВІСА.)

ДІЯ ТРЕТА.

(Декорація та сама, що й в другій дії.)

Ява перша.

ТІШКІН. (Входить в кабінет, вішає капелюха і палицю, стукає в двері кабінету Бездушного; відхиливши двері, заглядає в кабінет; переконавшись, що там нема нікого, дзвонить; входить конторський хлопчик.) Ти чому так довго не являєш ся?

ХЛОПЧИК. Я сейчас, Володимире Олексієвичу, як тільки почув дзвінок.

ТІШКІН. (Передражнюючи.) Я сейчас, як тільки почув... Ти у мене гляди: будеш ходити роззявою, скоро перо вставлю — вилетиш за ворота.

ХЛОПЧИК. Єй-богу, я сейчас-же...

ТІШКІН. Ну, ну, без розговорів. Поклич Радостіна. (Хлопчик виходить. Тішкін в стані крайнього невдоволення шукає чогось в паперах, розкидає їх, барабанить пальцями по столі.)

Ява друга.

(Входить Радостін.)

РАДОСТІН. (Сідає, ськає носа і дістає папіросницю.) Що скажете?

ТІШКІН. Де Гукасов?

РАДОСТІН. Поїхав з Генадієм Івановичем. Генадій Іванович повіз його до себе на сніданок.

ТІШКІН. (Зриваєть ся, майже в божевілью.) Що? Повіз до себе на сніданок... Він напаскудив, через него фабрику застановили і хазяїн повіз його до себе на сніданок!

РАДОСТІН. (Затягаючись.) Нам такої поваги не діждати. Ми з вами чорна кість: з приказчиків на людей вийшли. Нас не уважають за рівних. Гукасов образований... ну, до того ще й свояк.

ТІШКІН. (Плаксивим голосом.) Знова портять діло, знова... Не вистарчає більше сили... Ось відчиню вікно і буду кричати на алярм... на ціле село закричу... скандал зроблю. Чорт мене спокусив звязати ся з тою фірмою. Якись ідіоти. (До Радостіна.) Я сейчас їздив в союз... клопотав ся... говорив, просив, передав листа Бездушного... Сам перепрохав. Залагодив справу. Знова згодили ся вступити в переговори.

РАДОСТІН. Хитро, — ваша голова не головка капусти.

ТІШКІН. Але як се мені дорого обійшло ся? Як се для самолюбства, для самолюбства? Сидів я в тім правліні, будь воно прокляте, цілу годину, очікував... Ходять там якись невмиті пики... дивлять ся на мене...

РАДОСТІН. Премія — то дваїцять тисяч. Ради такої суми можна пожертвувати і самолюбством.

ТІШКІН. (Дивить ся сумно на годинник.) На дванаїцятю годину назначено засїданє; пів до дванаїцятюї, а їх нема... Аджеж я попереджав Гукасова, просив не їхати — діло дуже важне, — не можна часу тратити. Ось полюбуйте ся, поїхали снідати... (Павза.) Ну і чорт з ними: нехай снідають, і я поїду снідати. Нехай все летить до чорта!

РАДОСТІН. А премія?

ТІШКІН. Нехай її чорт візьме! У мене душа також не ганчірка: дещо відчуває.

РАДОСТІН. А у мене тільки черево вміє відчувати. (Затягаючись.) Коняку-б тепер випити... було-б гарно.

ТІШКІН. (Дивить ся на годинник.) Сейчас прийдуть з союзу. (Павза.) Ні, се́ таке безглузде: мені треба добити ся від людей згоди, уступки, і я заставляю себе ждати на них... Попробуй, застав мене ждати в передній, а потім і добий ся від мене чого небудь... І уступив би, та розсердиш ся, що ждав, і не уступиш.

РАДОСТІН. Смішно... Чи се ви, Володимире Олексєвичу? Ізза чого ви хвилюєте ся? Ізза того що робітники можуть обидити ся, є-

сли їх заставлять подождати, поки приїде хазяїн... Дико, неправдоподібно.

ТІШКІН. Ліпше не говоріть, а то жовч розілеть ся. (Павза. Зі злостью.) Побачимо, побачимо!... за все те вони мені заплатять. Я їм покажу соціалізм, я їм покажу... Нехай тільки все заспокоїть ся. Таку закарлючку загну, що аж на небі горячо стане. Я їм покажу.

РАДОСТІН. У мене сьогодні також протест. Канцеляристи заявили. Не сподобалось їм, що у хлопчика Сашку натягнув за уха.

ТІШКІН. (Зосередоточено, щось думає.) Вже й хлопчика не смій зачіпати.

РАДОСТІН. Виходить, що так. (З призирством усміхаючись.) Протест... Що мені з того протесту? Если-б вони побили мене — се я зрозумів би, — а то протест. Коли я був канцеляристом, то мене і бухгалтер бояв ся. Бувало хто зачепить мене, то я його так вилаю, що аж занудить. Не поможе лайка — набю, коли сам не подужаю, товаришів закличу. Ну, і ділало; бояли ся. Протест... Протестуй, а я йому не тільки уха, але й носа підлякови відірву.

ТІШКІН. Ні, ви вже, пане Радостін, ліпше залишіть... не бийте ся. Вам самим гірше буде. З канцеляристами покищо наші відносини не попсовані! Пощо їх через дурниці псувати. Если

вже хочеться вам когось бити — то бийте в дома.

РАДОСТІН. Ну, в дома. В дома я вже не бю ся з того часу, як мене призначили головним бухгалтером. Не можна: піchnуть ся балачки.

ТІШКІН. Ось що, пане Радостін. Я поїду сейчас до Генадія Івановича до дому... Привезу його сюди і Гукасова, розумієть ся. А той Волков, чого доброго, ще й ждати не схоче — піде.

РАДОСТІН. Що-ж, їдьте. А спритно вони підвели під Гукасова міну.

ТІШКІН. Так йому й треба, чорт би його взяв! Всему є своє місце. Ну, если характер широкий або жінка з одним оком — можеш поїхати в Москву, в Яр, в Стрельну. Там їх много, і є гарні — пальчики оближеш.

РАДОСТІН. Він скупий: гроший на таких не дасть.

ТІШКІН. Ну, а дурничка також пече. Ось поліз, та й попав на мілке.

РАДОСТІН. А гонору скільки, і не підійдеш. Звичайному служачому руки не подасть.

ТІШКІН. (Енергічно.) Так, я поїду! Хоч і не сподобаєть ся Бездушному, що я до него в дім... поїду. (Надіває капелюх.) Пане Радостін, если прийдуть представники від союзу — приймете

їх. Тільки добре обходьте ся... Предложите чаю... посадовите їх... ну хоч би-тут, в моїм кабінеті... Попросите вибаченя за мою відсутність.

РАДОСТІН. Сего вже я не можу. Лекше голому сісти між муравлями, ей-богу. Просити вибаченя в якихсь паршивців, котрі до мене не сміли близько підійти. Аджеж я старший бухгалтер.

ТІШКІН. (Обурившись.) А чорти-б вас забрали! Міністри, губернатори, князі полетіли до чорта!... В арештах сидять, на вколюшках повзають... Розумієте: міністри, князі на вколюшках! А ви ніяк не можете зрозуміти духа часу. Я вам приказую: прийняти представників союзу якнайприємнійше.

РАДОСТІН. (Встаючи.) Слухаю, Володимире Олексієвичу — виконаю.

ТІШКІН. Слухаю... А всі так і крутите на своє, та на старе і тарах: страйк. Гибкість потрібна. (Виходить.)

Ява трета.

(Радостін якийсь час стоїть, курить, випускає кільцями дим і дивить ся на них, потім виходить; входить швайцар, здмухує зі стола і підмітає підлогу; відчиняють ся двері — входить Марфуткін.)

МАРФУТКІН. Я, значить, діло розбирати.

ШВАЙЦАР. Ти, діду, від союза?

МАРФУТКІН. Від союза, від союза, сосновий сук.

ШВАЙЦАР. В справі директора Гукасова?

МАРФУТКІН. Його, його... його самого, Гукасова.

ШВАЙЦАР. Посидь тут. Я скажу бухгалтерови. Володимир Олексієвич казав сказати бухгалтерови, коли ви прийдете. (Виходить. Марфуткін розглядає фотографії і взагалі кабінет; його цікавлять пружини крісел; він сідає, привстає, знова сідає, торкає пружини і обшивку крісла рукою; входить Радостін.)

Ява четверта.

РАДОСТІН. (Говорить голосно, нарочно щоби налякати.) Тобі чого тут треба?

МАРФУТКІН. (Спокійно, сідаючи.) Га, нічого. Нічого, сосновий сук.

РАДОСТІН. Чого сюда прийшов?

МАРФУТКІН. Бо просили... До союза приїжджав ваш управляючий і просив, щоби ми прийшли діло розібрати.

РАДОСТІН. Ти сам один?

МАРФУТКІН. Один, сосновий сук, один...

Прийдуть еще. Павло Мокровський прийде і Хома Василевич.

РАДОСТІН. Ну, сиди тут, если хочеш.

МАРФУТКІН. А ти хто такий, чи не співак часом? Пащека у тебе дуже велика.

РАДОСТІН. Пащека... як ти смієш так говорити?

МАРФУТКІН. Ну, горлянка.

РАДОСТІН. Я — головний бухгалтер. Ти мені не тикай.

МАРФУТКІН. Я тобі і не тикаю. Пощо тикати? У мене і палички нема, сосновий сук.

РАДОСТІН. “Ви”, говори до мене, — зрозумів?

МАРФУТКІН. Зрозумів, чому не зрозуміти. Тільки я не умію. Ніхто не вчив. Не призвичаївся я на “ви”. Трійцять літ у фабриці працював, а з найбільшим начальством тільки недавно почав говорити. Ні одного разу за ціле жите не говорив. Ну і не навчився.

РАДОСТІН. Чаю хочеш?

МАРФУТКІН. Не хочу, сосновий сук, вже напився.

РАДОСТІН. Ну, посидь тут, пожди.

МАРФУТКІН. Посиджу, чому не посидіти. Посиджу, сосновий сук, посиджу. (Радостін виходить.)

Ява пята.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Порозїздили ся всі. Гукасов з Мокрого на автомобілі пригнав ся — хазяїн повіз його до себе. Володимир Олексїєвич також кудись поїхав. Нема нікого з саржі в фабриці. Страйк дуже їх розбив.

МАРФУТКІН. Розбив?

ШВАЙЦАР. Розбив. Бігають як очамрілі.

МАРФУТКІН. Нічого, нехай собі... може відчують, що і робітник не оселедець.

ШВАЙЦАР. Минуло ся вже їхнє. Тепер з робітниками говори і оглядай ся, а то на ура піднимуть. Тільки швайцар та хлопчики безборонні. Сердять ся, сердять ся, то на мене, то на хлопців... так як ті собаки, що на ланцуху.

МАРФУТКІН. А ти не попускай, сосновий сук. Він на тебе, а ти на него. Він тобі слово, а ти йому навідворот дві. І швайцар тепер чоловік.

Ява шеста.

(Входить Павло.)

ПАВЛО. (До Марфуткіна.) А деж пявки?

МАРФУТКІН. Кудись поїхали.

ШВАЙЦАР. Може сейчас приїдуть.

ПАВЛО. Знова будемо дивитись на їх пики та розводити балачки та балачки. Остогидли вони мені — дивитись на них не хочу.

МАРФУТКІН. (Строго.) Народ тебе післав, сосновий сук. Хоч не хочеш так говори — до кінця діло доводи.

ПАВЛО. (Сумно.) Народ!... Вільно йому, народови... що то у нас сокирів чи карабінів нема? Поліціантів розігнали, а на буржуїв будемо дивитись? Вони нас стрижуть, як баранів, а ми тільки мекочемо. За карабіни, за сокири треба брати ся.. На алярм треба дзвонити!

МАРФУТКІН. Не розумний ти, Павле. Ти все стараєш ся обухом. Ти, сосновий сук, правдою бий, а не сокирою. Правда страшнійша за сокиру.

ПАВЛО. Се тобі вона страшна, а їм правда все одно що плюнути! Ти їх правдою, а вони тебе з карабінів будуть поливати! Побачиш ось, як візьмуть верх — вони тобі землею рота забють.

ШВАЙЦАР. Не дай боже... на старе повернуть — зідять, проковтнуть.

ПАВЛО. А тож ні, не проковтнуть?

МАРФУТКІН. Не повернути вже їм на старе. Народ вже прозрів. Сліпий був, а тепер

прозрів, сосновий сук. Вже нащо я, старий, не-
образований, а й то зрозумів, за який мотузоч-
чок треба тримати ся. Не повернути вже їм на-
зад.

Ява сема.

(Входить Волков.)

ВОЛКОВ. (До Марфуткіна.) Сперечаєтесь?

МАРФУТКІН. Аякже... З Павлом спереча-
ємо ся. Тепер всі, бачите, всі сперечають ся.
Як тільки зустрів ся чоловік з чоловіком, так
і сперечають ся. Всякий обстоює своє.

ВОЛКОВ. (Сідає.) Так, суперечка почалась
велика.

МАРФУТКІН. Більша й бути не може. Всю
Росію перевернули, сосновий сук... і все дальше
йти старають ся.

ВОЛКОВ. І підуть, діду, не застановлять
ся. (Павза.) Всі перегороди, всі границі впа-
дуть... Ніщо їх не спинить — підуть.

ПАВЛО. А то-ж ні?... Підуть. І за грани-
цею пічнеть ся... І там робітники не солодко
жиють. Он Рокефелер в Америці... читав я
про него в газетах — людожер дійсний. І не
один він... Много їх там кровопійців.

МАРФУТКІН. (До Волкова.) А чи й там так

саме, як і у нас: ткач голий, а фабрикант в шовках?

ВОЛКОВ. Так само як і у нас, діду. Там також не добре: на однім шовк, а у другого в жолудку штовх. Та сама пісенька.

ПАВЛО. А буржуй там хитрий: все більше обманством стараєть ся.

ВОЛКОВ. Хитрий, хитрий, а пазурі в него такі самі. Не солодко й там...

МАРФУТКІН. Жадобний, значить?

ВОЛКОВ. Жадобний, діду. Звір!... Гірше звіра... Звір жадобний і напасний, коли голодний... Він звір по інстинкту, а буржуй звір по інтересу.

МАРФУТКІН. По рахунку? Подумав, вихував — вдасть ся діло, і — хап?

ВОЛКОВ. Ось іменно... І з других він вміє звірів робити, если йому потрібно. Задумав війну — цілий світ в різню перетворив ся... рвуть, руйнують, палять.

МАРФУТКІН. І все буржуй?

ВОЛКОВ. Все буржуй.

МАРФУТКІН. Ось як, сосновий сук.. (Павза.) Ось воно жите. Побудував, скажемо, хату, і гарна... жий поки не зогние. А тут ні: побудували, та й не добре: буржуй зруйнував... Знова, значить, без буржуя або як инакше перебудувуй. Он кажуть, що слоні по триста літ жи-

ють і нічого собі. А чоловік прожиге півсотні і то змучить ся.

ВОЛКОВ. Ну, нічого діду. (Хлопаючи по плечі Марфуткіна.) Нічого діду. Поправимо. Візьмем ся линви та крикнемо — воно й пішло, покотило ся. Глянеш, до нової межі приїхали, — а межа, то і не та: ліпша від старої. (Павза.) А де-ж фабрикант і його прислужники?

ШВАЙЦАР. В хазяїна в дома, певно, на сніданок поїхали.

ВОЛКОВ. Пощо-ж нас кликав той, як його, Тішкін?

ШВАЙЦАР. Вони сейчас... Ось я скажу бухгалтерови. (Виходить.)

МАРФУТКІН. (До Волкова.) І де се ти, Хо-мо Василевичу, так складно говорити навчив ся? Не слова, а цвяхи, сосновий сук... так от і засядуть в голові: так як молотком вбиті.

ВОЛКОВ. (Задумчиво.) Жите навчить. Жите — великий вчитель.

МАРФУТКІН. Що й казати.. Яке моє жите: найтемнійше, а й то навчило. Починаю розуміти дещо. (Павза.) Нема десь стрекулистів, не їдуть. Гукасов також є тут. Швайцар казав, що автомобілем його привезли.

Ява осьма.

(Входить Радостін.)

РАДОСТІН. (До Волкова зі скритою ненавистю.) Пан Тішкін просив сказати вам, що він сейчас прийде.

ВОЛКОВ. У нас нема часу ждати. Ми заняті не менше чим пан Тішкін і його хазяїн.

РАДОСТІН. Та я вже й не знаю... Переказую вам те, що просили. (Відхиливши двері до швайцара.) Дайте їм чаю! (Чути як трубить автомобіль.) Приїхали... (Виходить, входить Тішкін, знімає капелюх.)

ТІШКІН. Дуже перепрошаю — заставили ждати. Пана Бездушного покликали до дому. Я за ним їздив.

БЕЗДУШНИЙ. (До Волкова.) Здрастуйте. (Вішає капелюх.)

ТІШКІН. (До Волкова.) Позвольте вас познакомити: Олександр Миколаєвич Гукасов. (Волков мовчки кланяєть ся.)

БЕЗДУШНИЙ. (До Гукасова.) Ну, що ви думаєте про мій "Мічель"?

ГУКАСОВ. Прекрасна машина. Птиця, а не автомобіль.

БЕЗДУШНИЙ. Так, Американці народ оригінальний. Вже если що зроблять, то бездо-

ганно. (Сідає.) Прошу, Олександрє Івановичу!
(Гукасов сідає.)

БЕЗДУШНИЙ. Скінчить ся війна — поїду в Америку. Нью Йорк хочу побачити. Воно то і сейчас можна та ризиковно. Німці на океані ведуть розбої... висадить в воздух ще якийбудь ковбасник.

ГУКАСОВ. Се дуже можливо.

БЕЗДУШНИЙ. Та й вигід попередних нема. Я, знаєте, люблю красоту. Вже если подорожувати, то подорожувати розкішно, щоби красота навіть на кораблі компанувала.

ГУКАСОВ. (Підлесливо.) У вас знаменитий смак, Генадію Івановичу. Ваш музей свідчить про се.

ТІШКІН. Панове, я думаю — ми приступимо до справи.

БЕЗДУШНИЙ. (Самозадовольняючо.) Музей... так... Музей, яких мало. На днях мій син купив картину. Голяндської школи. Представляє голу женщину з дуже гарними формами... повну, знаєте, таку...

ВОЛКОВ. (Остро.) Я повинен дати вам до відома, що ми прийшли сюди на засіданє по питаню пана Гукасова. Ми рішили вступити з вами в ділові відносини після того, як ви попросили вибаченя. Если ви ще раз заставите нас піти з засіданя — тоді винуйте себе.

ТІШКІН. (Роблячи знак Бездушному.) Я за тим, щоби засідане розпочалось негайно. Для пана Волкова і його товаришів час також дорогий.

БЕЗДУШНИЙ. Нічого, вони можуть підодждати. Я сейчас кінчу свою балачку.

ТІШКІН. (Роздратовано.) Генадію Івановичу, я...

БЕЗДУШНИЙ. (До Тішкіна. Ну, ну, ну. Не буду, не буду.

ВОЛКОВ. (До Тішкіна.) Ваш хазяїн — рідкість. Його також варто-б помістити в музей. Порадьте його синові се зробити.

БЕЗДУШНИЙ. Музей... так... музей...

ТІШКІН. Генадію Івановичу!...

БЕЗДУШНИЙ. (До Гукасова.) Ми поговоримо. Після засідання поїдемо до мене обідати. Ми поговоримо. (До Волкова.) Ну, щож ми готові вислухати ваші обвинуваченя. Зрештою, тепер, коли ви бачите Олександра Миколаевича наочно, ви вже правдоподібно, відчули, що ваші обвинувачуваня пустяк... гм... так... обвинувачуваня... безпідставні.

ВОЛКОВ. Покищо я не відчув нічого.

ГУКАСОВ. (З підробленою делікатністю.) Я хотів би знати, в чім мене обвинувачують?

МАРФУТКІН. Та в тім же самім, сосновий сук, нечеснім поведеню.

ГУКАСОВ. (До Волкова.) Ви, розумієть ся, знаєте, що на заяву сего милого старенького я можу відповісти тільки усмішкою. Але ось ви, серйозний чоловік, суспільний діяч, і разом з вами правліне союза, яке складаєть ся також з людей серйозних, в чім ви мене обвинувачуєте?

ВОЛКОВ. В тім самім, в чім обвинувачують вас ваші ткачі.

ГУКАСОВ. (Плеснувши руками.) Як, і ви? Ну, я здивований... здивований — се одно тільки можу сказати.

ПАВЛО. От і говори з ними.

ГУКАСОВ. (Патетично.) Дивно: з якою легкістю кидаєть ся на чоловіка таке тяжке обвинувачуване.

БЕЗДУШНИЙ. (До Волкова.) Я казав вам, що се обвинувачуване безпідставне. Хіба се тепер не очевидно?

ГУКАСОВ. Я розумію, коли вірять на слово всякому обвинувачуваню, всякому наклепови люди темні, але ви, ви, пане Волков.

ВОЛКОВ. (Холодним тоном, не спускаючи очий з Гукасова.) Я вірю тільки фактам. А вони є у нас.

ТІШКІН. Будемо вести засідане правильно. З предсідателем.

ГУКАСОВ. Нічого не маю проти.

БЕЗДУШНИЙ. Так... Необхідно з предсідателем.

ВОЛКОВ. Піддержую пропозицію.

ГУКАСОВ. Пропоную Генадія Івановича на предсідателя.

БЕЗДУШНИЙ. Я ні... я горяч... так... пана Тішкіна.

ГОЛОСИ. Не протестуємо.

ТІШКІН. Приймаю і дякую. Перш всего позвольте, панове, установити ціль сего засідання.

ГОЛОСИ. Просимо, не маємо нічого проти.

ТІШКІН. (До Гукасова.) Вас, пане Гукасов, обвинувачують робітники фабрики, котрої ви є директором, в тім, що, користуючись своїм становищем по службі, вимагали від робітниць... вимагали... ну, ви знаєте.

МАРФУТКІН. От, от... так, сосновий сук.

ТІШКІН. Робітники, протестуючи проти сего, домагають ся вашого усунення. Їх піддержує союз; для піддержки сего домагання союз проголосив тут, в Криворозі страйк. Генадій Іванович Бездушний — голова фірми — уважає обвинувачуване безпідставним і відмовляється ся його усунути. Чи правильно, панове?

БЕЗДУШНИЙ. Відповідає дійсности.

ТІШКІН. Для того, щоби установити, о скільки згадане мною обвинувачуване є раці-

ональне, за згодою з правлінням союзу, скликана ся нарада, правильнійше, комісія, а може бути, суд, не знаю, як назвати.

БЕЗДУШНИЙ. Діло не в назві... назва не робить різниці. Важна правда.

ТІШКІН. Я думаю, панове, слово належить до сторони обвиняючої.

ГУКАСОВ. Прошу.

ТІШКІН. Пане Волков, прошу.

ВОЛКОВ. Наше обвинувачуване відоме. Пан Гукасов, користаючись становищем директора фабрики, обезщещував робітниць. Се обвинувачуване страшне. Цівілізований чоловік, який побирав своє образование в Швейцарії, поступає, як найбільший негідник! Таж сі дівчата були несвідомі всего того страхітя свого положеня. Вони, може бути, не зовсім розуміли і свій стид і своє принижене... Глибина темноти, в котрій находить ся російський народ, дивовижна. Отруя найбільшого морального розкладу, котрою ви його отруювали разом з губернаторами і справниками, не могла не відбитись на нему. Ви, розумієть ся, не стрічали ні опору, ні протесту. Але прийшов час — народ прозрів, пізнав в собі чоловіка. Він від вас жде відповіді! Відповідайте за свої діла!

ГУКАСОВ. Але позвольте, ви ще нічого не

доказали, а вже проголошуєте вирок.

ВОЛКОВ. Я вам докажу — заспокійтесь. І от ті, котрих ви так страшно образили, над ким так по чортячому наругались, в час відплати жадають... Чого вони жадають? Якої кари? За найбільший злочин вони тільки усувають вас з фабрики. Ви своїм видом пригадуєте їм дні вашого підлого панованя і мінuti його упадку. Вони не хочуть, щоби ви їм се пригадували.

ГУКАСОВ. (Остро.) Ви не маєте права так говорити! Моя провина не доказана. Се все нісенітниця.

ПАВЛО. (Обурено.) А і не говори, товаришу Волков. Ходім до робітників, їм розкажемо.

МАРФУТКІН. (До Гукасова.) А ти, Олександр Миколаєвичу, дай висказати. Єли ти не винен, то, значить, ніхто тебе і не засудить... Але правда впливає, як би ти її не топив. Отже почекай, сосновий сук.

БЕЗДУШНИЙ. Все те, розумієть ся, дуже красномовне, але безпідставне.

ТІШКІН. Панове, прошу не робити заміток один другому і взагалі придержувати ся порядку. (До Волкова.) На чім же ви основуєте ваші заяви? Все, що ми чули, се тільки голословні твердження. Сего, розумієть ся, мало —

аджеж ви і сами знаєте.

ВОЛКОВ. Дуже добре знаю. Ми основуємо свої обвинувачення на словах Марфи Пеструхіної. Се є та сама жінка, котру пан Гукасов, підчас відсутности жінки, посилав до фабрики за Прісухіною, Пташкіною і іншими.

ГУКАСОВ. (Іронічно.) Не знаю, може бути, Марфа Пеструхіна і існує на білім світі, але прислугою вона у мене не служила.

МАРФУТКІН. (Обурено і остро.) Ай, сосновий сук!... покрученою межою поїхав... Як то не служила? Цілий рік Марфа була у тебе прислугою. Що ти, в очах хочеш обманути?

ПАВЛО. Спритний хвостом крутити. Не на таких попав — не обманеш!

ГУКАСОВ. (Нахально.) Докажіть. Де вона... та Марфа? Нехай вона сама скаже.

МАРФУТКІН. (Негодуючи.) І скаже!... ти думаєш, що не скаже? Скаже, сосновий сук; ти помилив ся в рахубі: думав, що її нема, що вона в Петроград до чоловіка поїхала? Вона тут, її чоловік до дому в гості приїхав. Він і навчив її, дай боже здоровля — свідчити. Бачиш, який ти спритний.

ГУКАСОВ. (Непокоячись.) Ти, діду, видумуєш. Я ніякої Марфи не знаю.

ВОЛКОВ. Позвольте, Пеструхіна тут в коридорі. Вона разом зі мною прийшла. (Вихо-

дить.)

МАРФУТКІН. (Сердито.) Також вчений, два університети скінчив... а так бреше, в очи!

ПАВЛО. Мотовило — давно вже відомо.

БЕЗДУШНИЙ. Панове, коректність, коректність, перше всего.

ГУКАСОВ. (З видом оскорбленої невинності.)
Лишіть їх, Генадію Івановичу, хіба від них можна вимагати?... Коректність в дикуна...

Ява девята.

(Входить Волков і Марфа.)

ВОЛКОВ. (Сідає, до Тішкіна.) Я хочу поставити кілька питань Пеструхіній.

ТІШКІН. Прошу.

ВОЛКОВ. (Показуючи на Гукасова). Як сей пан називається?

МАРФА. Звісно: Олександр Миколаєвич Гукасов.

ВОЛКОВ. Чи служив він директором в селі Мокрім в ткацькій фабриці Бездушного?

МАРФА. Чому-ж би не служив: служив, років з п'ять служив. Здається, що й тепер там служить.

ВОЛКОВ. Ви служили у него прислугою?

МАРФА. Служила... всім відомо. Ціла фа-

брика знає, що служила.

ВОЛКОВ. А чи не трапляло ся... чи не посилав він вас ранками до фабрики за робітницею Присухіною?

МАРФА. Посилав.

ВОЛКОВ. Підчас відсутности жінки?

МАРФА. А то-ж як... при жінці не можна — бучу підняла-б.

ВОЛКОВ. В якій кімнаті він находив ся в той час?

МАРФА. Та звісно, в спальній... Аджеж се чоловік без стиду... так як худобина, прости господи.

ВОЛКОВ. (Дивить ся в очи Гукасову.) Що скажете, пане Гукасов?

ГУКАСОВ. (Трохи розтеряв ся, стараєть ся щось надумати, щоби вийти з положеня.) Що-ж... розумієть ся, я... (До Волкова.) Скажіть по совісти, як перед богом: ви безгрішні? На вашій совісти нема ні одної плями?

ВОЛКОВ. Я не хочу вступати з вами в особисту балачку.

БЕЗДУШНИЙ. Гм... Се дуже дивно.

ТІШКІН. Панове, порядок... по черзі прошу.

ГУКАСОВ. (До Волкова.) Ви ухиляєтесь від відповіді. Ви не можете відповісти. Ну так і не вимагайте і від мене білосніжної чистоти. Розумієть ся, у мене, як у кожного чоловіка, є

слабости.

ТІШКІН. Прошу, придержуйтеся сути річи.

ГУКАСОВ. Так, ся женщина права. Я її посилавав за Присухіною. Але я тільки грав ся, панове, по совісти кажу. Се був невинний флїрт. Дальше поцілунків діло не йшло. Та і дівчина, про котру йде мова, справді, не була вже так дуже наївна.

МАРФА. А Авдотю Ворончихінську памятаеш? Я сама чула, як вона плакала. Погубив дівку. Не стидно?

ГУКАСОВ. (До Марфи, сердито.) Ти мовчи! Я не з тобою балакаю. (До Волкова підступно і нахально.) Так, не буду заперечувати: провина є, але яка провина? Хіба ми всі такі вже праведні?

БЕЗДУШНИЙ. Дивно... Що на се скаже своячка моеї жінки...

ВОЛКОВ. (Здержуючи обуренє.) Так се був тільки флїрт, невинний флїрт?

ГУКАСОВ. По совісти кажу: жарт, не більше.

ВОЛКОВ. Олена Пташкіна також жарт?

ГУКАСОВ. Не серіознійший від котрогось иншого. Але у неї був хтось близший. Ся дівчина не із стидливих.

МАРФУТКІН. (Обурено.) Брешеш ти, пес!... Брехун ти! На твої слова плюнути і розтерти.

Сам негідник, а дівчину очернюєш. Я знаю Оленку!... знаю — зміяче ти жало! Бач який, со-
сний сук, який... а еще вчений. Я йду. Брид-
ко дивитись на тебе. Огер ти! (Хвилюючись, шу-
кає кашкета.)

ВОЛКОВ. До сеї мінати, я також не був
певний. Мені також здавало ся не правдоподіб-
ним се обвинувачене. Але тепер нема сумніву.
(Остро.) Заберай ся звідси!... Чуєш? Щоби й
духом твоїм тут не пахло!

ПАВЛО. Не послушали мене ткачі. Відра-
зу треба було...

ВОЛКОВ. (До Бездушного.) Здаєть ся, що і
ви тепер не будете казати, що на пана Гукасова
кинено клевету? Ми уважаємо свої обовязки
закінченими. Страйк буде тягнути ся доти, доки
ми не отримаємо від вас офіціального повідо-
млення про віддалене зі служби... ось того пана.
(Волков, Марфуткін, Павло і Марфа виходять.)

ТІШКІН. (На здогін.) Ми еще нині повідо-
мимо правліне.

БЕЗДУШНИЙ. (До Гукасова.) Безсумніву, ви
задалеко зайшли, Олександре Миколаєвичу,
задалеко. Се вже занадто... ну, хоч би одна, а
то, дійсно, гарем.

ТІШКІН. (До Гукасова.) В інтересах фірми
вам треба усунутись.

БЕЗДУШНИЙ. Ви почекайте, Тішкін. Се

не ваше діло. (До Гукасова.) Хоч, говорячи о-тверто, ви Олександрі Миколаєвичу, праві: хто з нас безгрішний?

ТІШКІН. Се розумієть ся. Але треба уміти грішити, панове. Гріхи Олександра Миколаєвича дуже дорого обійдуться фірмі.

БЕЗДУШНИЙ. Гм... і се правда.

ГУКАСОВ. (До Бездушного.) Я бачу, ви, Геннадію Івановичу, все се взяли близько до серця. Заплатіть мені за недодержане контракту і я піду.

БЕЗДУШНИЙ. Але-ж ви оженені зі своячкою моєї жінки... скандал!... Пляма на всю фамілію... Аджеж у мене заслуги перед суспільством і не тільки як фабриканта, але і як діяча на поли культури. Мій музей...

ТІШКІН. (Перебиваючи.) Перепрошаю, Генадію Івановичу... все те можна залагодити.

БЕЗДУШНИЙ. Яким робом?

ТІШКІН. За недотримане контракту ви панови Гукасову, розумієть ся, не заплатите. Адже-ж ви усуваєте його по причинам, які він сам викликав. В такому случаю ви не зобов'язані платити.

БЕЗДУШНИЙ. (Роздумуючи.) Глибоко правдиві слова: хто з нас без гріха? І я в молодости грішив. Та ще й як грішив! Мій старший син каже, що ціла історія людства — є історія його

гріхопаденія, а він чоловік образований. (Павза.) Ось що, Олександрє Миколаєвичу, виїдьте ви на відпочинок... Ну, хоч на три місяці. А сим панам із союзу ми заявимо, що вас усунено.

ГУКАСОВ. Що-ж, я се принимаю. (Підлежливо.) Генадій Івановичу, ви дуже чутливий чоловік.. Спосібні все зрозуміти. Ви філософ, Генадію Івановичу.

БЕЗДУШНИЙ. Розумієть ся, ваша жінка — своячка моєї жінки... але... ви її, розумієть ся нічого не скажете, чи так?

ГУКАСОВ. Розумієть ся, не скажу.

БЕЗДУШНИЙ. Ну, і я мовчу. Не варта її хвилювати... Ну, от, здаєть ся, вовки ситі і кози цілі. (До Тішкіна.) Доручаю вам покищо догляд над фабрикою в Мокрім... будете доїзджати. Я думаю, у вас діло піде. (До Гукасова.) А ви як?

ГУКАСОВ. Що-ж, прошу; поки мене нема, хтонебудь мусить наглядати.

БЕЗДУШНИЙ. От і добре, добре. Пан Тішкін — чоловік находчивий. Обідати, Олександрє Миколаєвичу, обідати поїдемо. При обіді ми поговоримо. (Дзвонить. Входить швайцар.) Скажи, щоби автомобіль підїхав. (Швайцар вийшов.)

ТІШКІН. Генадію Івановичу, треба донести

в правліне союза. Єсли завтра страйк не закінчить ся — замовлення на час не виконаємо.

БЕЗДУШНИЙ. Не можу... не можу більше. Союз, робітники, страйк. Жити не можна! (Павза.) Ну, нічого, потерпимо еще трохи. З Петрограду гарні вісти наспівають. Так, кажуть, кінчаєть ся, все те кінчаєть ся...

ГУКАСОВ. Треба сподівати ся, і тут не довго.

БЕЗДУШНИЙ. Ну от, як тільки наш край очистить ся від всіх тих Волкових, Совітів, союзів — ви знова вернете до Мокрого. (Входить швайцар і каже: “автомобіль підїхав”.)

БЕЗДУШНИЙ. Поїдемо, Олександрє Миколаевичу. (До швайцара.) Подай капелюх. (Швайцар подає.) А ви пане Тїшкін, напишіть лист в правліне союза і пришліть до мене підписати. (До швайцара.) Двері, двері відчини... Ех, який ти, голубчику неповоротливий! (Гукасов, Бездушний і швайцар виходять.)

Ява десята.

(Тїшкін свобіднійше зітхнувши сидить якийсь час нерухомо, взявшись руками за груди піджака, відтак починає писати лист. Входить Радостїн.)

РАДОСТІН. (Сікає носа, дістає папіросницю і закурує.) Поїхали? І обидва разом здається?

ТІШКІН. (Пишучи.) Разом.

РАДОСТІН. Значить, нещасненькі з носом, Гукасов лишається.

ТІШКІН. (Пише.) Ні, Бездушний усуває Гукасова.

РАДОСТІН. А-а-а... От тобі і швейцарський університет. Ну, ліпше, не буде дерти носа. Розкажіть Володимире Олексієвичу, як се все відбувалося?

ТІШКІН. (Пише.) Не можу, ділова тайна.

РАДОСТІН. Значить не надармо ходили поголоски відносно дівчат? Розкажіть, справді, ну, яка там тайна... Ворони криворожські і ті все завтра будуть знати.

ТІШКІН. (Переставши писати і стискаючи пресою папір.) Але не від мене. Я відносно сего крепкий, не проговорюсь. Фірма мені довіряє, і я уважаю за обов'язок оправдати її довіре.

РАДОСТІН. Для приятеля можна зробити виняток.

ТІШКІН. (Переглядаючи написане.) Приятель приятелем, а служба службою. Ви також де про що мовчите, если вам скажуть.

РАДОСТІН. Се розуміється, правильно. І я про пасив і актив буду мовчати. Хоч заріж, не скажу.

ТІШКІН. (Переставши переглядати, весело.) І так страйк закінчений. Через півтора місяця двадцять тисяч мої.

РАДОСТІН. Коняк будемо пити?

ТІШКІН. Будемо. Нехай соціялісти про тверезість говорять — ми випемо. (Павза.) Ну і напасник же, я вам скажу, той Гукасов.

РАДОСТІН. Напасник?

ТІШКІН. Надзвичайний. Я також мужик не туман, можу брехати, але так нагло, як Гукасов, не зумію.

РАДОСТІН. Давайте за сьогодні авансом флящину смикнемо, хоч за минувшину... За славу минувшину.

ТІШКІН. Добре... Випемо. Минувше не умерло, пане Радостін; воно прийде — ми своє наженемо.

РАДОСТІН. Єсли прийде — держись, червоні. Уплюсь, кровю уплюсь!... Зубами гризти буду: гам, і до чорта... (Тішкін дзвонить. Входить швайцар.)

ТІШКІН. З тим листом йди до пана Бездушного. Він його підпише. Ти сейчас же вертайся. Зрозумів?

ШВАЙЦАР. Так точно. Зрозумів.

ТІШКІН. Гляди-ж... Ковбасою біжи! Вернеш на час — похвалю, спізниш ся... убу.

(ЗАВІСА.)

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Ява перша.

Декорация та сама, що і в першій дії. Під вечір. Нікішін сидить за столом з книгами, — пише. Входить Марфуткін.

НІКІШІН. А, дід Стратилат. (Перестаючи писати.) Кажуть, що ти відчухрав Гукасова... з піском змішав?

МАРФУТКІН. Аякже його поганця не відчухрати? Святого з рівноваги виведе. Стиду навіть на волосок нема... Як почав брехати, як почав... Ну, але Хома Василевич припер його... не викрутив ся... (Сідає, павза.) Ходив я до вашого попа в Криворожськ...

НІКІШІН. (Пише.) До попа? Закучив за ними?

МАРФУТКІН. А то-ж, сосновий сук... Пішов до него по християнськи, по душі поговорити, а він хвостом крутить... без совісти чоловік — пропади він пропадом.

НІКІШІН. (Переставши писати, весело.) Піп та й без совісти?... Як же се так?

МАРФУТКІН. (Задумчиво, терблючи бороду.) Та вже так... крутить... Ні богови, ні чортови,

значить.

НІКІШІН. Про що-ж ти хотів з ним говорити?

МАРФУТКІН. Та от про того самого, сосновий сук, про Гукасова... Прийшов і кажу: “здрaствуйте, отець Власій”. “Здрaствуй!” Я кажу: “Случай недобрий став ся”... розказав, значить, йому все. “Проповідь, кажу скажи в церкві, напаятуй”. Вислухав він мене та булькнув: “не судіть, да не судимі будете”. Я кажу, що він заповідь нарушив: “не прелюби сотвори”. А він у відповідь: “а ти бачив, як він прелюби творив? Не бачив, так, каже, і не обвинувачуй”... “Його, каже, отець небесний буде судити, від него, каже, не сховаєть ся — він все бачить”. Який сосновий сук... а ще духовна особа.

НІКІШІН. (Смієть ся.) Добре відповів.

МАРФУТКІН. В Мокрім до отця Івана ходив... також викрутив ся. “Я, каже, в се діло вмішувати ся не буду. Се, каже, справа цивільна, а не небесна”.

НІКІШІН. Які вже тут небеса?

МАРФУТКІН. Та от покликають ся... Один на небо, а другий на землю. (Павза, задумчиво.) Если-б не наш союз, то все пропало-б!... Лишив би ся чистий наш Гукасов... Ще й нас би обвинувачили... (З почутем до Нікішіна.) Дякую вам,

дякую, помогли... по правді, по совісти... А він відчує, відчує, сосновий сук.

НІКІШІН. (Весело.) Ми завсігди зуміємо помочи. Ми секрет такий знаємо...

МАРФУТКІН. (Здивовано.) Справді... секрет?...

НІКІШІН. Так, секрет... Знахорське слово.

МАРФУТКІН. Шуткуєш, сосновий сук. Ви розумом поборюєте... та правдою.

НІКІШІН. Ага, вгадав, в чім наш секрет. (Серіозно.) Ось що я тобі скажу: ти залиши попів, не ходи до них. І письмо їх на поличку постав. Се письмо то — пропасть. З него всякий тягне все, що йому потрібне. Треба багатого злодія оправдати, на святе письмо покликають ся; задумують з робітника сім шкур здерти — також здирають після святого письма. Залиши ти його.

МАРФУТКІН. (Задумчиво.) Привик я до того, сосновий сук... З маленьку привчили.

НІКІШІН. Ти не в святім письмі і не в попа шукай відповіді, а у власної совісти. Зрозумів? Вона не обмане.

МАРФУТКІН. (Задумчиво.) У совісти?

НІКІШІН. Тільки у неї. Надивиш ся за день на всяку гидоту, наслухаєш ся — вечером сядь дебудь дальше від людей і подумай. І вона тобі і скаже: ось що треба робити, Марфуткін.

(Енергічно.) Ну, а коли вона тобі сказала — годі... йди! Йди на пролом! Голову розбий, а йди.

МАРФУТКІН. Правильно, правильно, сосновий сук... правильно.

НІКІШІН. Коли вже раз став на таку точку — тоді вже само піде. Ні попа, ні письма, нічого тобі не треба буде. Коли сам підеш — других за собою тягни... Ходімо, мовляв, хлопці.

МАРФУТКІН. Від совісти, значить до правди?

НІКІШІН. (Весело.) До неї самої... А як народу збереться много, то йти дуже весело.

МАРФУТКІН. Де то ні... прутик до прутика — ну і сила. А сила завсїгди весела... тільки колись вже її розсердять... (Павза.) Так, сосновий сук... ось Хома Василевич так саме говорить... З головою чоловік, з головою... Говорить, як ножем ріже. Вчора він мені таку задачу чадав... думаю, думаю — голова починає тріщати... так... (Чути фабричний гудок, який то слабне, то кріпшає — тривожний, за ним — другий, третій.)

НІКІШІН. Гудки... Що за причина? Чи не пожар де у фабриці? (Дивить ся у вікно.) Ні, нічого не видно.

МАРФУТКІН. А як трівожно гудуть... Щось не добре, сосновий сук.

НІКІШІН. Не добре: тривогу дають. Що стало ся? От оказія, га?

МАРФУТКІН. А ось і народ... як валить. Вся фабрика йде.

НІКІШІН. Від Кривоносивих йдуть... Що таке? Застрайкували — факт.

МАРФУТКІН. Ось яка справа... Зрушив ся, зрушив ся народ... бач, як валить, так як на ярмарок. Стривожив ся чогось... Ой, батьки рідні, скільки їх... гудуть, як гудуть... Як в улию... Щож се таке, сосновий сук?

Ява друга.

(Входить Волков.)

ВОЛКОВ. (До Нікішіна.) Що стало ся Кузьма?

НІКІШІН. Не знаю... застрайкували, як видно... і на всіх фабриках.

ВОЛКОВ. Але чому? Хто проголосив страйк? Рада? Чи комітет партії?

НІКІШІН. Ніхто не проголошував.

ВОЛКОВ. Я сьогодні був в раді — там нічого... і в комітеті партії нема нічого нового... Центральний комітет партії пропонує здержувати ся, телеграму отримано, щоби не виступати.

НІКІШІН. Аджеж народ йде сюди.

ВОЛКОВ. Так, сюди... дивно. Я нічого не розумію. (Чути шум і крики наближаючої ся товпи.)

МАРФУТКІН. А Павло також там... Он він, сосновий сук, машерує і з ним який жовнір. Так се він підбурих народ...

НІКІШІН. Нащож се йому?

МАРФУТКІН. Він, комарі-б його зіли, він!... Ах, сосновий сук... він підбурих!... "Треба говорити з сокирою та карабінами"... злющий собака.

ВОЛКОВ. Всі застрайкували... без відома союза — дивно. (Крики і шум під вікнами правління.)

Ява трета.

(Входять Павло і 1-ий жовнір.)

ПАВЛО. (Він дуже схвильований, очи горять, жестикулює.) Що, дочекались? Все по правді та на словах... Народ на ділі покаже! (Показує рукою у вікно.) Бачите як валить! На алярм будемо дзвонити! Всіх піднімемо.

ВОЛКОВ. (До Павла.) Се ти викликав страйк?

ПАВЛО. Не я, а живодери викликали! Дізнали ся робітники про Гукасова... дізнались! Сами застрайкували, так. Дістане він тепер

своє, не втіче!

МАРФУТКІН. Ай, ай, яка справа. Весь народ підняв ся. Ах, сосновий сук... скільки на-рода.

1-ИЙ ЖОВНІР. (До Волкова.) Чого ви тут сидите, копаєтесь в паперах. Наші жінчини обезчещені! Кровю за се треба, а не папером. Кровю, кажу!

ВОЛКОВ. (До 1-го жовніра.) Нам кров не потрібна. Я думаю, а ти кричиш, не подумавши.

1-ИЙ ЖОВНІР. Мені потрібна. Мені потрібна кров! Чорти! Нас гнали на війну, як скотину, а тут безчестили наших сестер, жінок. (Павза.) Ходім. Де він? Знайдемо!

ПАВЛО. Ходім... зловимо собаку... не втіче! (Йде до дверей.)

МАРФУТКІН. (Хватає Парла.) Ти куди, сосновий сук? Не йди, Павле!

ПАВЛО. (Рветь ся.) Пусті, діду Стратилате. Пусті, кажу.

1-ИЙ ЖОВНІР. (До Марфуткіна.) Пусті його, старик... пусти! (Помагає Павлови вирватись ся.) Я їм покажу. Кишки випущу. Анахтеми! Безчестити наших сестер... На костир їх! Ходім! (Перший жовнір і Павло виходять. Підійшла товпа; крик, гамір; чути співи; на военні трубі грають "Марселезу"; по крику і гаміру чути, що товпа обурена.)

Ява четверта.

(Входять: Люба, Олена, 2-ий жовнір і кількох робітників і робітниць.)

ЛЮБА. (До Волкова.) Хомо, я така рада: робітники дізнались про історію в Мокрім і застрайкували. Вони рішили піддержати союз. Хомо, до яких днів ми дожили! За честь робітниць підняли ся тисячі робітників... Без заклику, сами... Вони тепер все розуміють, все відчують. Се така радість, Хомо.

ВОЛКОВ. Так, се — радість. Але я бою ся: щоби не було часом убійств. (Говорить з Любою. Нікішін переговорює через вікно з робітниками.)

НІКІШІН. Щож се... хіба ми не знаємо, що робимо.

ГОЛОС. (З товпи.) Зле знаєте.

НІКІШІН. (Розсердившись.) Ми вчені, і перевчені... (Перегнув ся через вікно, веде балячку.)

2-ИЙ ЖОВНІР. (Розмахуючи руками і хитаючись з сторони на сторону.) Хто хоче слухати маляра! Я вам розкажу, як я малюю людей на червоній кольор!... (Виймає з кишені револьвер.) Ось пензель, а фарби не потрібно. Кажіть, кого малювати.

ГОЛОСИ. Буржуїв! Гандлярів! Попів!

ПАВЛО. (Через вікно.) Йди з нами, ми тобі

покажемо.

2-ИЙ ЖОВНІР. Я начальника дивізії змалював, полковника, жуліка, на стації в Ярославії... змалюю і тут. Кого? Хто тут у вас охочий до дівчат?

ГОЛОСИ. Директор з Мокрого. Сашка Гукасов! Убити мерзавців!

НІКІШІН. Товариші, ми підприняли свої кроки. Ми проженемо його. Пощо убивати — руки паскудити.

2-ИЙ ЖОВНІР. Змалювати його треба. Покажіть мені, де жиє та крохмальна гнида — я його змалюю!

ГОЛОС. (З товпи.) Як ти його змалюєш?

2-ИЙ ЖОВНІР. А ось як... (Стріляє в верх.) Оттак і потече фарба.

НІКІШІН. (Підвисшаючи голос, до 2-го жовніра.) Ти, товаришу, револьвер заховай. У нас також вони є, але ми стріляємо, коли треба... На барикадах.

2-ИЙ ЖОВНІР. На барикадах... Я був на барикадах. Я арсенал брав!

ГОЛОСИ. Таких треба убивати!... Убемо Гукасова. В Мокре, товариші. Він є тут, його бачили. Ходім до Бездушного! (Шум, крики; на трубку грають "Марселезу".)

СУХОЙ. (У вікно.) Висох я... сили вже не маю! Хазяїн гладкий як кабан... жир тече. Від-

беріть у него годинник!

ПАВЛО. (У вікно.) Досить терпіти! З нас кров пють, над нами наругують ся.

СУХОЙ. (Голосно.) Годинник відберіть... Він мій!... А то я сам відберу!... Пирну ножем в черево і відберу!

1-ИЙ ЖОВНІР. (У вікно.) Бити їх треба. Гади вони... сволоч!

2-ИЙ ЖОВНІР. Ми офіцерів в полку, як цуциків, передушили, а ви чого дивите ся. В три нагаї нас били, жили з нас тягнули — ми терпіли. Але за ганьбу треба мстити!

З ТОВПИ. Змалювати треба!

2-ИЙ ЖОВНІР. (Розмахуючи револьвером.) Так, змалювати... Щоби не сміли!... Щоби через сто літ згадували!

1-ИЙ РОБІТНИК. (Влазячи вікном.) Щож се, товариші? Невжеж попускати? Невжеж і се так пройде?

ГОЛОСИ. Ні, не пр'ойде.

ФЕДЮК. (З товпи.) Розбійники вони... душогиби... Памятники собі понабудувували... До чорта з памятниками!... Поміями треба облити могили... здохлими котами закидати. (В товпі шум, крик: "Молодець Федюк".)

ФЕДЮК. Я завсігди — Федюк!

2-ИЙ РОБІТНИК. (Влазячи вікном.) А ну, ви, правліне, ходім. Беріть карабіни, де вони у

вас?

ВОЛКОВ. Карабінів тут нема.

2-ИЙ РОБІТНИК. Деж вони? Давайте нам карабіни — ми їх олов'яним горохом почастиємо.

ПАВЛО. (За вікном.) Ходім, товариші. Гукасова треба знайти — а то ще поїде собака.

ГОЛОСИ. Так, так, ходім.

2-ИЙ ЖОВНІР. Ходім... покажете мені його. Я його змалюю. (Товпа з шумом і криком починає відходити, грає трубка; чути писк Сухого: "годинник, годинник відберіть! Не відбирете, я його заріжу. Сам відберу".)

ВОЛКОВ. (У вікно.) Стійте! Стійте, кажу. Те, що ви хочете зробити, є божевільство!

НІКІШІН. Опамятайте ся! Що вас чорт загнуждав? Кому від сего буде лекше?

ГОЛОСИ. Ходім... Стійте, стійте! Досить балачок. Стійте! Не йдїть!

ВОЛКОВ. Пощо вам се убійство? Одним негідником на землі буде менше, але чи ви будете щасливійші? Ні! Негідників дуже много. Їх останеть ся достаточо, щоби пити вашу кров.

ГОЛОСИ. Правильно! Стійте, товариші! (Товпа знова групуєть ся довкола приміщення союза.)

ВОЛКОВ. Пімста!... За свої і ваші муки я хотїв би страшно пімститись! Але я не маю

права. Не маєте права і ви. Ми жиємо не для того, щоби мстити, а для того, щоби вести людство до добробуту

ГОЛОСИ. Так, так! Правильно!

ВОЛКОВ. На кождім з нас лежить великий і святий обовязок бороти ся за знищене рабства, бороти ся проти насильства і обманства. І які великі цілі лежать перед нами. Ми повинні переродити чоловіка. З раба ми повинні зробити гордого сильного власника землі. Так віддаймо ся думкам про сю ціль, будемо до неї стреміти! Проч, з почутем помсти; воно нам не потрібне. Воно нам перешкаджає.

ГОЛОСИ. Так, так, правильно.

ВОЛКОВ. За се відомстить історія! Настане день, і ті, котрі нині є на вершках людського добробуту, почують грізний, але справедливий приказ: працюй! (Грімкі оклики, овації: "браво! Правильно!")

ВОЛКОВ. І для них, викоханих лядащуг і катів, се буде проклятем... Се буде помста за наші стражданя, за наші сльози, але местником буде історія; її закони за нами, але проти них!

ГОЛОСИ. Правильно, правильно!

ВОЛКОВ. І той день недалеко. Він близше, чим думають. Я вам кажу: Будьте готові! Скоро нас знова поведуть на бій.

ГОЛОСИ. На бій! Долів буржуазію!

ВОЛКОВ. Нас розіпjali на хресті нужди. Світ золота і крови засудив нас на муки, але ми хочемо радості. Ми хочемо бачити сонце і блакитне небо. На границі своїх держав вони післали мільйони одурених ними безумців. І ті розбивають один другому черепи, розпорюють животи, ломлять грудні клітки. З прегарними словами на устах вони творять такі злодійства, від котрих здригнув би ся сам Великий Інквізитор. Кінець сему! Долів розбійників і катів! Ми видвигнемо сей клич на захід, полудень і схід... Не крик, а наш гнів, наші палаючі обуренем серця! Нас почують камінярі Франції, ткачі Німеччини, прядільщики Англії. Ми злучимо наші руки над обломками золотого ідола, і тоді кінець Бездушним! Кінець Гукасовим! Царство праці запанує на землі, і чоловік стане богом землі!

ГОЛОСИ. Нехай жиє праця! Долів буржуазію! Ура!

ВОЛКОВ. Ваші оклики є признакою наближаючої ся бурі. В недовзі її грізне дихане торкнеть ся нас, — будьте готові! Я сказав все, що хотів.

ГОЛОСИ. Правильно говориш, Хомо! Правильно! (В товпі рух, балачка і оживлене.)

МАРФУТКІН. (До Павла, якого видно коло вікна.) Павле, йди сюди. Перестань надаремно порска-

ти ся. Чуеш, що каже Хома Василевич: покличуть, тоді і підеш.

ПАВЛО. (Сумно.) Я нічого, діду Стратилате. Мені все одно... як інші, так і я...

МАРФУТКІН. Йди сюди. От і Олена тут. Всі разом. Як прийшли, значить, так і підемо.

ПАВЛО. (Сумно.) Не піду я до Мокрого, діду Стратилате. Там кучно, у фабриці самі старі та жінщини.

МАРФУТКІН. Як то не підеш, сосновий сук?

ГОЛОСИ. (Здивовано.) Хто се? Управляючий Тішкін! Дайте йому по потилиці... Чого йому треба?

Ява пята.

(Через двері видно, як Тішкін передираєть ся через товпу; під пахвою у него портфель; палиця зачеплена за гузик сурдута. Він через цілий час робить наче любязну усмішку і говорить.)

ТІШКІН. Позвольте пройти... перепрошую, позвольте. (Увійшовши в правліне винимає з портфеля лист. Його поява викликала зацікавлене серед робітників, які старають ся заглядати через вікна. Тішкін — до Волкова.) Пан Бездушний припоручив мені передати вам сей лист. Оскільки я зрозумів, тут відбувається ся мітінг в'язязи зі справою Гукасова. Я позволю собі прочитати сей лист. Він

відносить ся до сеї справи і, розумієть ся, всім інтересно його почути. (До Волкова.) Ви позволите?

ВОЛКОВ. Прошу, если вам хочеть ся.

ТІШКІН. Так, мені се зробить приємність. Аджеж я чоловік, так сказати, суспільний. (Читає.) “Виходячи з інтересів робітників, своєю кровю освободивших край від гнету самодержавія, і беручи на увагу все значіне правильної роботи промислових підприємств для республіки і революції, правліне фірми “Бездушний і Сини” рішило піти на уступки горожанам робітникам і віддалює директора ткацької фабрики Гукасова. Правліню робить приємність донести про се, так як воно думає, що Гукасов фактом свого увільнення понесе заслужену кару і получить, так сказати, морального поличника. Зі своєї сторони, правліне сподієть ся, що се є послідний конфлікт між ним і робітниками. Правліне, придержуючись точки погляду оборони інтересів революції, буде стреміти до тісного співробітчаня з горожанами робітниками на основах приятельства і дружби. Сего вимагає нове жите і нові форми державного правліня. Правліне з охотою йде всему тому на зустріч і висловлює увіренність, що горожани робітники, в свою чергу, висловлять такі са-

мі бажання і підуть по наміченім правлінем шляху. Підпис: Генадій Бездушний”.

ГОЛОСИ. Бездушного також треба нагнати! (Поодинокі голоси в товпі: “браво!”)

ТІШКІН. Панове... товариші... Алеж так буде по правді! Ні для кого не буде кривди! Поки я є управляючим, у мене завсїгда буде по правді. Я уважаю, що ви всї праві. Я також з житного тіста спечений... я також робітник. Я розумію...

ГОЛОСИ. Не вірте йому, братя. До революції собака собакою був. Матїрно всїх лаяв! У-у, обманщик. Дати йому по шапці. (Устроюють котячий концерт. Тішкін почервонїв, на лицї попеременно показуєть ся то злість, то підслеслива умішка, то страх.)

ТІШКІН. Се не правда. Я простий чоловік... Я не біла кість!...

ГОЛОСИ. Гони до чорта! Чуєш? А то боки помнем.

ВОЛКОВ. (До Тішкіна.) Я радив би вам не практикуватись більше в бесїдницькїм мистецтві.

ТІШКІН. (Розтерявшись.) Ну, я перепрошую... не буду більше... (Передає Волкову лист, прощаючись.) Вони... менї капелюха... не пїмнуть?

НІКІШІН. (Усміхаючись.) Не пїмнуть. Йдїть. (Тішкін виходить, боязливо оглядаючись на крики і го-

люкане товпи.)

ВОЛКОВ. (До робітників.) Се все, що нам тепер потрібно. Директора нема. Ми його викинули. Прийде день, ми викинемо і хазяїв. (До Марфуткіна.) Діду, пішов з димом ваш директор.

МАРФУТКІН. (Кланяючись.) Дякую. Ми дуже вдоволені. Дякую всему чесному народови. (Кланяєть ся на всі чотири сторони.)

ГОЛОС. (З товпи грімко.) На здоровле, діду!

МАРФУТКІН. Аякже, аякже, сосновий сук... де-б то не на здоровле: таку важну шишку збили... З заграничною наукою. Потішили своїх ткачів, о, щє й як потішили... Розкажу ткачам... все розкажу. Дуже поучаючо тут у вас: можна набрати ся розуму.

НІКІШІН. Товариші! Раз зібрали ся всі разом, то не розходьте ся... Устроїмо похід. З прапорами, з піснями мимо буржуазних палат... По під самими вікнами перейдемо. Нехай чують та не забувають, що їх час минає.

ГОЛОСИ. Похід! Прапори! Несіть прапори!

НІКІШІН. Сейчас. Хомо, давай наші прапори. (Нікішін і Хома виходять до бібліотеки, виносять прапори і подають їх через вікно.)

ГОЛОСИ. Нехай жие праця! Ура! Долів буржуазію. (Робітники переходять мимо вікон; чути

гамір товпи; грають марселезу на гармонію і трубку. Спів, крики і звуки пискливої музики витворюють грізну симфонію. На горизонті — червоніє захід сонця; вікна фабрики, відбиваючи полуміне заходу сонця, видають ся огненими. Приміщене правління опустіло; лишилися Марфуткін і Олена.)

МАРФУТКІН. (Дивить ся у вікно.) Розсердив ся народ. Ох, як розсердив ся. А от жовнір!... Я, каже, маляр, людей на червоно малюю... Стратив, значить, чоловік рівновагу. Але й те сказати: скільки горя народ перетерпів, моря сліз виплакав.

ОЛЕНА. Діду, а Люба дуже добра жінчина. Я бояла ся її — думала, що вона сердита.

МАРФУТКІН. Яка Люба?

ОЛЕНА. Волкова.

МАРФУТКІН. Чогож її бути сердитою? Вони всі добрі... І Хома Василевич добрий... Тільки духом сильний, серйозний, але добрий. (Павза. Пошіпуючи бороду.) Так... Сумнів мене взяв тут, Олено. Переплутали ся думки, сосновий сук... Хома Василевич такий мені цвях забив в голову. Говорив я з ним про бога. “Ти, — каже, — діду, уважаєш бога справедливим і милосердним?” Так, кажу, а то якже? А він і сказав: “деж — каже — твій справедливий бог буває в той час, коли чоловік чоловіка кривдить, коли чинить над ним наруги, коли він йо-

го убиває? Де — каже — він був коли Гукасов...

ОЛЕНА. (Плаче.)

МАРФУТКІН. Ну, буде, буде, сосновий сук. Не плач, сирітко, не плач. (Надіває кашкет і бере палицю.) Досить, не плач.

ОЛЕНА. (Через сльози.) Ти куди, діду?

МАРФУТКІН. Як то куди, сосновий сук? За народом. Бачиш скільки народу йде. Сила величезна. І я піду. Нехай фабриканти і на мене, старого, подивлять ся.

ОЛЕНА. А я куди піду, діду?

МАРФУТКІН. І ти, сирото, йди. Йди... за народом йди... Ходім. Коли народ на гору, і ми на гору. Народ з гори, і ми за ним. (Виходять; чути оклики: "Долів буржуазію!" Співи, і звуки трубки.)

(ЗАВІСА.)

КОЖДИЙ

робітник і фермер повинен читати передовсім
робітничі часописі!

Чому?

Бо робітничі часописі обговорює кожду подію в краю і в світі лише зі становища інтересів робочого люду.

Одинокою робітничою часописею в Канаді є

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ"

що виходить в Вінніпегу два рази на тиждень
і коштує лише \$4.00 на рік.

Хто читає "Українські Робітничі Вісти", виробляє собі суцільний світогляд і може осудити кожду подію в суспільнім житю.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" виступають проти кожного лайдацтва поповнюваного на робочім народі.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" доносять про робітничий рух на цілім світі, про боротьбу робітничої кляси.

Хто хоче знати, як свідомі робітники думають про суспільні події, хто хоче навчити ся соціялістичної думки, нехай читає передовсім "УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ".

Адреса:

"UKRAINIAN LABOR NEWS"

Cor. Pritchard & McGregor Sts.,

Winnipeg, Man.